

פרק ה

פוסק הדור – הרב הדומה למלאך

גמרא גמור

לחם חוקן של רבינו היתה התמדתו המופלגת והבלתי פוסקת יומם ולילה, כפשוטו וכמשמעו¹⁴⁹. רבינו הגה בתלמודו ללא ליאות, מיום עמדו על דעתו ועד זיכולא בתרייתא, למרות ולעומת כשרונותיו הברוכים והמזהירים, עד שהגה"ק רבי יואב יהושע מקיניצק בעל ה'חלקת יואב' זצ"ל התבטא על רבינו: "ענה האט געוויזן ווי אזוי מען לערנט, נישט ווי אזוי מ'קען לערנען"¹⁵⁰.

בין כל לימודיו ושיעוריו שכללו ספרי ראשונים וגדולי האחרונים, ספרי הלכה ופסק וספרי שו"ת, ביכר להשקיע בלימוד הגמרא כבסיס האיתן לכל תורת ההלכה, ללימוד זה נתן תמיד את משפט הבכורה. הודאת בעל דין מעניינת נפלטה מפי רבינו כעדות תלמידו הג"ר שמעון פירסט זצ"ל, וז"ל: "הגאון הנודע רבי מאיר אריק ז"ל, בעל מחבר שו"ת אמרי יושר, שהי' רבן של ישראל בדור האחרון, דיבר פעם אחת עם ידידו הגאון ר' אברהם שטיינבערג זצ"ל, בעל מחבר שו"ת מחזה אברהם, ואמרו שלא נתעלו בתורה על חבריהם משום שהיה להם כשרונות יותר טובים מהם, רק מפני שלמדו הרבה גמרא וחזרו עליהם פעמים רבות"¹⁵¹.

מסיבה זו זירז תמיד גם את תלמידיו אהוביו ללמוד ולשנן לפחות ז' דפי גמרא בכל יום, והכי הוה מרגלא בפומיה דרב: "גמרא עם פירש"י ותוספות הוא כמו לחם וחמאה"¹⁵².

149. רבינו העיד פעם על עצמו, כי באותן שעות בהם נוהג העולם לישון, למד ארבע פעמים את כל הש"ס... ומנחת אהרן, בהקדמת המו"ל.

מן הענין לציין מה שסיפר רבינו ששמע מפי כבוד הגאון רבי יוסף שאול נאטנאוהן זצ"ל אב"ד לבוב, שאמר על עצמו כי הוא אינו מתמיד בתורה, וכי התמדה בתורה היתה להגר"א מוילנא, שלא פסק פומיה מגירסא, ואם ביטל כרגע מן התורה היה רושם זאת בפנקסו, ובכל ערב יום כיפור נטל פנקסו, וצירף סך כל הרגעים שביטל מן התורה במשך כל השנה, והיה בוכה ומתוודה בדמעות שליש על ביטול תורה. ואמרו עליו שמעולם לא הגיעו צירוף כל הרגעים שבכל השנה לכדי שלש שעות, וסיים הגאון רבי יוסף שאול: עתה תבינו מה היא התמדה בתורה... (דור דעה' להגיד יקותיאל אריה קאמעהאר, עמ' ס"ט).

150. מעדות הג"ר אהרן יהודה ווילנער זצ"ל. ראה תשובות רבינו אל ה'חלקת יואב' בשו"ת אמרי יושר וח"א סי' קכ"ו, ושם סי' קצ"ב, וי"ח ח"ב סי' קכ"ז.

151. קונטרס 'תנו כבוד לתורה' (עמ' י"ז).

152. שם.

חיבה יתירה היתה לרבינו אל חידושי והגהות הרש"ש שעל הש"ס, וידע על פה כמעט כל ספר 'רש"ש', ופעם אחת כשנתקשה בקושיא עצומה, התפלל היתכן שהרש"ש אינו מקשה קושיא זו¹⁵³.

רבינו סבור היה, כי מ'ספר' שנתחבר על הש"ס ניכר יותר גאונות המחבר, מאשר בספר שאלות ותשובות, כי ספר שו"ת יכולים ללקט מהכא ומהתם, משא"כ בספר על המסכת צריכים לפרש כל דבר במקומו. וכאשר אמר זאת לתלמידיו, הוכיח להם זאת אפילו מהגאון הגדול בעל 'שאגת אריה' (כי מספריו 'טורי אבן' וגבורת ארי' ניכרים יותר ניצני גאונותו)¹⁵⁴.

סיני ועוקר הרים

בקיאותו המדהימה כללה שליטה ללא מצרים במרחבי תורה בכל מכמניה. וכבר בגיל צעיר בימי בחרותו זכר את כל הש"ס בעל פה עד שהיו הדברים מחודדים בפיו בלי גמגום.

הגאון ר' מאיר שפירא זצ"ל ראש ישיבת חכמי לובלין, סיפר שפ"א נשאלה שאלה בבית מדרשו של רבינו, אם תרומת הלשכה שהיו תורמין את השקלים לקופות היתה צריכה להיותם ע"י כהנים דוקא או לא. נענה אחד מן הלומדים והכריז: הרי זה רש"י מפורש. תמה רבינו ע"ז והתחיל מונה באצבעותיו ולוחש בינו לבין עצמו: איה הרש"י הזה? בגמ' ברכות לא נמצא, גם בשבת אינו, גם בעירובין אינו, וכך היה מונה על אצבעותיו עד שהגיע למסכת מגילה, אז נהרו פניו והכריז בחדוה: אמנם כן הוא נמצא ברש"י, בדף כ"א ע"ב ד"ה תורמין, וז"ל: "תורמין כהנים את הלשכה" וכו'¹⁵⁵.

מאידך, בענוותנותו הרבה הצהיר רבינו תחת אחד השיחים כי איננו יכול לומר על עצמו כי הוא יודע בעל פה את הש"ס, 'רק' את ארבעת חלקי השולחן ערוך 'בלבד'. היה זה כשהסבו פעם בעלי בתים מקהילת טארנא בסוכת רבינו ושוחחו עמו בדברי תורה, שיחה שנסובה ונתגלגלה לכדי הרבה מקצועות בתורה, ורבינו התגלה שוב בכח זכרוננו העצום בכל מרחבי ים התלמוד. באמצע יצא רבינו לזמן קצר, והמסובים לא יכלו לכלוא את התפעלותם ושחו ביניהם מגדולת רבינו, היודע את כל הש"ס בעל פה. כשחזר רבינו ושאלם במה היה המדובר וענו לו, נענה רבינו ואמר, את הש"ס בעל פה אי אפשר לומר, אבל ד' חלקי שולחן ערוך מתחלה ועד סוף – כן¹⁵⁶.

שליטה מקיפה ומוחלטת בסימני השולחן ערוך ובהלכות, דרש רבינו גם מכל החפץ לשמש כבעל הוראה, מסיבה זו כשפנו אליו צורבים החפצים לשמש כמורי הוראה וכרבנים, להיבחן בהלכות איסור והיתר וכדומה בכדי לקבל מאיתו הורמנא דמלכא וסמיכה להוראה, היה בוחנם

153. מכתבי הר"ר ישראל חיים אשרי בשם הגרא"י ווילנער.

154. "שיח זקנים" (ח"א עמ' שמ"ט) בשם הגרא"י ווילנער.

155. מתוך הסכמת כ"ק אדמו"ר בעל 'פני מנחם' מגור זצ"ל למסכת שקלים עם הגהות הצבי והצדק. וע"ע להלן פ"ו – 'רבינו למדנו אורחות חיים', אודות דרכו בקודש של רבינו לדייק בכל תיבה ואות מדברי רש"י.

156. מפי הר"ר אלעזר רובין מיוצאי טארנא.

בבחינות קשות ומייגעות, לעומת הבחינות עבור החפצים להיבחן על תלמודם ולקבל מאיתו תעודה והיתר הוראה גרידא ותו לא, שאותם היה בוחן בצורה קלה ונעימה¹⁵⁷.

כמו כן עסק רבינו בתורת הנסתר, ובקיאותו הרבה בסתרי תורה היתה נפלאה, וכעדות הגרא"ל ווילנער זצ"ל כי ספר הזוה"ק היה רגיל על לשון רבינו¹⁵⁸.

על הראשונים ועל האחרונים

גם בספרי הראשונים היתה בקיאותו עד להפליא, עוד משחר נעוריו. וכאשר ישב פעם רבינו מוקף בחברת תלמידים בני שבע עשרה שנה, שאלם על מאמר מסוים בר"ן – איה מקומו, והם לא זכרו מקור מוצאו, העיר להם רבינו בקורטוב של תרעומת: "איך אין אייערע יארן האט מען מיר נישט געקענט כאפן ביי קיין ר"ן"¹⁵⁹.

בנוסף על בקיאותו בש"ס ובראשונים, היה בקיא נפלא גם בספרי גדולי האחרונים והפוסקים, כמו 'קצות החושן'¹⁶⁰, 'נתיבות המשפט', 'אבני מילואים', כמו"כ הספרים 'נודע ביהודה', 'חידושי הגרעק"א', 'טורי אבן', 'בית מאיר', היו שגורים על לשונו, ורבינו טייל בהם כבתוך שלו, והיה דן הרבה בדבריהם¹⁶¹.

בין ספרי הפוסקים בהם הגה, נודעת אצלו חיבה יתירה לספר 'בית מאיר' ולדרך הלימוד שלו, ורבינו אף התבטא עליו כי הלכה כמותו בכל מקום, מפני שהתחשב בדעת רבותינו הראשונים¹⁶².

157. 'שיח זקנים' (ח"א עמ' ש"ג) בשם הגרא"ל ווילנער.

158. שם (ח"א עמ' ש"ז). ראה טל תורה (יומא כ"ג): "ועפ"י יש להבין דברי זוהר בח"ג דף פ"ז ד' סלאוויטא..."; שם (שבת ק"ג ע"א): "ע"י זוה"ק עה"כ דן ידיו עמו..."; ושם (ירושלמי ע"ז פ"ב ה"ח בד"ה עלת על לבי לאסור): "כי לב יונק מבינה כדאי' בתיקוני זוה"ק לב מבין ומינה דינין מתערין ע"כ נטה לבו להחמיר והוא על דעתו להתיר היינו מוח דעת שנוטה כלפי חסד הוא נוטה להתיר ולזאת אמר כי גם בחינה בינה שנקרא יס בכחו להמתיק ודו"ק". וראה לשון קדשו בהסכמתו לס' 'קול דוד' (להגיד דוד פתחי וויינשטאק זצ"ל הי"ד ש"כ של רבינו) שכותב בא"ד: "ומידי שוטטו עיני בו אחת הנה ואחת הנה כל יקר ראיתי בו דברים נחמדים בנייים על יסודות אשר ממקום קרוש יהלכו דברי חז"ל וזוה"ק וגורי הארז"ל ע"ד פרד"ס...".

159. מפי הגה"צ ר' אליעזר דוד פריעדמאן שליט"א בשם תלמיד רבינו הגה"ק המפורסם רבי יודא'לע מדז"קוב – ירושלים, שהיה נוכח באותו מעמד כאחד התלמידים. הובא לעיל פ"א – 'הרבה למדתי מרבתי'.

160. רבינו אף העיד משמיה דהרה"ק בעל 'דברי חיים' מצאנו, כי בעל הקצות החושן עשה 'כתר' לתורה... (יקול 'עקב' עמ' ק"ג).

161. 'שיח זקנים' (ח"א עמ' שניה) בשם הגרא"ל ווילנער.

162. שו"ת 'דבר יהושע' (ח"ב סי' ק"ג). וע"ע ב'שיח זקנים' (ח"א עמ' שמי"ט) בשם הגרא"ל ווילנער, כי רבינו התבטא פעם על הבית מאיר והערוך לנר שהיו מגדולי אשכנז – דייטשלאנד, מתוך התפעלות מדרך הלימוד שלהם: 'אז א דייטש לערנט, לערנט ער גוט, אז נישט לערנט ער נישט'...

תלמידיו אף רשמו מפיו התייחסות מעניינת ומיוחדת בהערצה אל 'פוסקי הדור': "בדור הנודע ביהודה היה הנו"ב פוסק הדור, ואח"כ היה הגאון בעל החתם סופר פוסק הדור, ואח"כ היה בעל בית שלמה פוסק הדור¹⁶³, וכעת הערך ש"י הוא פוסק הדור"¹⁶⁴.

ומענין לענין, בנוגע למקוואות, התבטא רבינו, שאינו מבין איך בעל הוראה יכול לגשת לעשות מקוה חדשה או להכשיר מקוה קיימת, באם הספר 'חיבור לטהרה' להגה"ק רבי מרדכי דוב מהורנסטייפל ז"ע, אינו שגור בפיו¹⁶⁵.

שו"ע הרב – גדול הפוסקים

רבינו העריץ וחיבב עד מאוד את ספר 'שו"ע הרב' להגה"ק בעל התניא מלאדי. הוא למד בו בעיון גדול כסופר ומונה מעות, ומבין השיטין דייק והעלה תילי תילין של הלכות וחידושים, בבחינת 'מים עמוקים עצה בלב איש, ואיש תבונה ידלנה'. וכן מצינו בספרי רבינו – שכידוע קימץ מאוד בתוארים ובהפלגות – לשונות יוצאי דופן בהערכתם על הרב בעל התניא ופסקיו: "ומצאתי לגדול האחרונים הרש"ז ז"ל בש"ע שלו"¹⁶⁶. "אבל חוששני מאוד להקל נגדו כי ידוע כמה נפיש חיליה דרש"ז ז"ל"¹⁶⁷.

רבינו אמר, שלו היה בעל השו"ע הרב מחבר ספרו על ד' חלקי שו"ע, לא היה משתמש בשום ספר הלכה חוץ ממנו¹⁶⁸. ופעם היתה לו לרבינו שאלה מסויימת בהלכה, בעניינים שלא נדפס עליהם שו"ע הרב, התאונן רבינו, שמכיון שאין לנו חיבור 'שו"ע הרב' על נושא זה, קשה לו להגיע לבירור ההלכה¹⁶⁹. וכן היה רבינו אומר: "בכל ענין שנכתב עליו בשו"ע הרב, הרי הענין מתבהר אצלי ע"י הלימוד בשו"ע הרב", והתאונן: "חבל שבהל' רבית לא עשה הרב בחיבורו כבשאר מקומות, וע"כ חסירה לי הבהירות בהלכות אלו"¹⁷⁰. גם בענין מכירת חמץ החמיר רבינו כחומרת השו"ע הרב (בסדר מכירת חמץ שלו) שתהא המכירה נעשית ע"י ערב קבלן, ולא בזקיפה במלוה כמו שנהגו רבים.

¹⁶³. הוא הגאון הגדול רבי שלמה דרימר זצ"ל מסקאלי, בעמח"ס 'ישרש יעקב' על מס' יבמות. רבינו אף התבטא אודותיו: "שהוא המהדורא בתרא של החתם סופר" (קול יעקב עמ' כ"ט).

¹⁶⁴. שו"ת 'שרגא המאיר' (ח"ב סי' ע"ו) ששמע מפ"ק מו"ר הגאון מטשעבין זצ"ל ששמע מפ"ק רבינו, ועי' גם בשו"ת 'אפרקסתא דעניא' (ס"ב כ') שכתב בא"ד: "הגאון בעל תשורת ש"י (רבי שלמה יהודה דומ"ץ פיגט) ז"ל כבר נודע בשערים שהי' עמוד ההוראה בימינו, והגאון בעל מנחת פתים ז"ל אמר לי עליו שהי' הגדול הראשון בימיו".

¹⁶⁵. בהקדמה לס' 'חיבור לטהרה' (בהקדמת נכד המחבר).

¹⁶⁶. 'אמרי יושר' (ח"א סי' ק"ג).

¹⁶⁷. שם (ח"ב סי' קל"ו).

¹⁶⁸. ספר 'שיח וקנים' (ח"א עמ' שצ"ג) בשם הגר"י ווילנער.

¹⁶⁹. מפי הר"ר יוסף הארינשטיין שליט"א בשם הרה"ג ר' שלמה זלמן האראוויץ זצ"ל אבד"ק פאטאק.

¹⁷⁰. מפי הרה"ג ר' אברהם יונה שווארץ שליט"א בשם הגאון ר' חנוך דוב פדווא זצ"ל אבד"ק לונדון.

פעם תחת אחד השיחים עם גאון ישראל המהרש"ם, הבין רבינו מדבריו כי הוא סבור שבעל השו"ע הרב לא בא לחדש אלא להכריע וללקט כמאסף לכל המחנות, רבינו כחסידי נלהב של ספר השו"ע שחיבר הרב, העיר על הדברים בחריפות מהולה בתוכחת מגולה: "כת"ר לומד בשו"ע הרב מקופיא כמו שלומד ספר... (ונקב בשם ספרו של אחד מגדולי הפוסקים האחרונים), ולכן אין כבודו מוצא בו חידושים, אבל אני מונה בו האותיות כמו בספר הרמב"ם, ולכן אני מוצא בו אוצר בלום של הברקות וחידושי דינים". אח"כ כשסיפר רבינו לידידו הגאון ר' אברהם מנחם שטיינבערג אב"ד בראדי, את תוכן השיחה עם המהרש"ם, הפטיר רבינו: "נראה מה תהיה התוצאה משיחה זו". לימים קיבל רבינו אגרת מהמהרש"ם בה הוא מודה לו על האמת: "מאז שכבודו גילה לי סוד שו"ע הרב מצאתי בו חידושי דינים לאלפים ולרבבות"¹⁷¹.

תל תלפיות

כצלוחית של פלייטון שריחה נודף למרחוק, כך עמדה תורתו של רבינו והכריזה עליו בחוצות, עד שנודע בשערים כי הנה דרך כוכב המאיר לארץ ולדרים בתורתו, מרחוק ומקרוב הורצו אליו שאלות משאלות שונות, ועיני כל אליו ישברון לשנות בצמא את חוות דעתו הרמה. גם גדולי הרבנים שבאותו הדור – דור דעה, קיימו ברבינו 'כי יפלא ממך דבר – וקמת ועלית', וכל הרב הקשה יביאון אליו, ועל פיו יישק כל דבר, אם כי בדורו לא היה העולם חסר גאונים מפורסמים אדירי תורה¹⁷². וכפי שהעיד האדמו"ר מראדזין הגה"צ ר' ירוחם ליינער זצ"ל, שכשביקר בעיר לובלין לפני מלחמת העולם הראשונה, נודמן לביתו של הרב דמתא הגאון ר' אלי קלאצקין זצ"ל בשעה שביקר שאלת עגונה מסובכת מאוד, וראה שכתב תשובה ארוכה להיתרה מכבלי העיגון, וחתם את דבריו "ובתנאי שיסכים עמי גאון וצדיק, לדוגמא רבי מאיר אראק"¹⁷³. וכן מצאנו להגה"ק מטארניפול בשו"ת 'חבצלת השרון' (חאה"ע סי' מ') בתשובה אודות היתר עגונה שכותב בא"ד: "עד שיסכימו עוד ב' גדולים מפורסמים, ואחד מהם יהי הרב מטארנא"¹⁷⁴.

כתיבת התשובות למכתבים הרבים שנערמו על שולחנו של רבינו תמידין בסדרן, גולה מאיתו זמן רב, אך עם כל זאת השתדל שלא להשיב פני השואלים ריקם, ואף הקפיד לכתוב הכל בעצמו, ומעולם לא נתן לאחד מתלמידיו לכתוב במקומו¹⁷⁵. דרכו בקודש באהבת הקיצור היתה מפורסמת, עד שגאוני הדור קינאו בו בכך שקולע אל המטרה ומסיק לאמיתה של תורה ללא אריכות דברים, גישה זו לא פסחה גם על תשובותיו הרבים – "אין דרכי להשיב בלתי על הלכה למעשה או על קושיא חמורה"¹⁷⁶.

171. הקדמה לספר זכרון רפאל משה' בשם חותנו ה"ה הג"ר ר' יעקב טייטלבוים ז"ל, תלמיד רבינו.

172. ראה להלן פ"י – שו"ת אמרי יושר.

173. קובץ 'הדרום' (כרך ז' עמ' 6).

174. ועוד שם (בסיים ל"ח) "ובלבד שיסכים עמי מבראדי או טארנא".

175. הגרא"ל ווילנער זצ"ל, בהקדמה לספר 'של תורה' (מהדורת ברוקלין תש"ז).

176. לשון רבינו בתשובתו הנדפסת בספר 'אסיפות חכמים' (סי' ל"א): שו"ת אמרי יושר החדש (סי' ק"ג).

כלל ישראל לעדותיהם ולחצרותיהם, הכירו בסמכותו ובמעמדו המיוחד כעמוד ההוראה וכפוסק הדור¹⁷⁷, ושמנו נישא בפי גדולי ישראל לתהלה ולתפארת. כשנדרש פעם הגר"ח מבריסק זצ"ל לפסוק בשאלה מסוימת לאחר שרבינו כבר פסק בה את פסוקו, סירב לחוות דעה, והתבטא: "כבר הורה זקן"¹⁷⁸. בשנת תרפ"ט לפני פתיחת "ישיבת חכמי לובלין", ביקר הגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל בוולנא, כשנפגש עם הגאון האדיר רבי חיים עוזר גרודזינסקי זצ"ל, ושוחח עמו אודות גדולי התורה בגאליציה, הפליגו בשבחיו של רבינו, עד שרבי חיים עוזר התרגש והפטיר: "אזא ר' מאיר פערמאנט ניט ליטא...!"¹⁷⁹.

גם גדול האדמו"רים בגאליציה דאז, מרן הגה"ק מהר"ד מבעלזא זי"ע, בחר לו את רבינו כפותח שער, ולא היה חותם על שום כרוז הנוגע לעניני הכלל – אף אם ישרו הדברים בעיניו – אלא אם כן התנוססה עליו מראש חתימת ידו של רבינו. כה גדולה היתה הערצת הגה"ק מבעלזא אליו...!¹⁸⁰.

ותורה יבקשו מפיהו, כי מלאך ה' צבקות הוא...

גינוני חסידות ופרישות, תהלוכות קדושה ואצילות, יראת ה' טהורה העומדת לעד, שימשו אצלו כרוכים בד בבד בחדא מחתא עם שקיעותו המופלגת והנדירה בתורה. דברי התנא רבי מאיר על כל העוסק בתורה לשמה שזוכה לדברים הרבה (אבות פ"ז מ"א), ביניהם זמגדלתו ומרומתו על כל המעשים, נתקיימו בו במלואם, וכעדות כל באי צל קורתו, שזכו לחוש ברוממות נאצלת זו בקירבת רבינו.

עשרה קבין של חסידות ופרישות ירדו לעולם, ותשעה מהם נטל רבינו בקדושתו ונתקדש בהם בקדושה של מעלה. מפליאה עדות תלמידו ובן ביתו הגרא"ל ווילנער, שרבינו "מעולם לא דיבר דיבור בטל"¹⁸¹, "ומעולם לא הגביה עיניו ולא הביט לחוץ מד' אמותיו, והיו צריכים להוליך אותו בכל יום לביהכ"נ כי לא הביט לחוץ ולא ראה אנה הולך, ואף כי ישב בביתו היו עיניו הטהורים תמיד למטה"¹⁸².

פעמים רבות היה רבינו נראה תפוס בשרעפים, משוטט ברעיונותיו ושקוע במחשבותיו העמוקות, בבחינת הנאמר: 'כי לא מחשבותי מחשבותיכם... כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי

177. וז"ל הגר" יקותיאל ארי' קעמלהאר במכתבו להאדמו"ר מאו"רוב רמ"י עפשטיין זצ"ל (מיום כ"ו תשרי תרצ"ב): "מה שחז"ל קבעו הלכה כרבי פלוני בכל מקום... לענ"ד מה שאנו רואים היום בדורינו... כן ה' כבר לעולמים בזמן החז"ל. הלא נראה איך ה' הפרי מגדים נתקבל בעולם הישראלי לפוסק שהלכה כמותו ולא הישועות יעקב, ולא הגאון ר' חיים הכהן ראפפורט, אע"פ שהפרמ"ג ה' רק מלמד ומו"ץ בלבוב והם היו הגאונים האדירים הרשכבה"ג"ס. בעל החת"ס היה לפוסק הדור ולא הגאון ר' משולם [איגרא] טיסמניצער ז"ל שה' רב דק' פרעסבורג לפני החת"ס, שגם נתבטל לפניו והיה חושב א"ע כננס מול פני הענק, ובדורינו נתקבל הגאון המהרש"ם אבד"ק ברעז'אן ז"ל לפוסק ולא הגאון ר' יצחק שמעלקיש בעל שו"ת בית יצחק, ונתקבל הגאון ר' מאיר אריק ז"ל לפוסק ולא הגאון ר' ארי' לייבוש איש הורוביץ בעל שו"ת הרי בשמים... הלא נראה איך שמן השמים מכריזים מי שיהיה הלכה כמותו" (הצופה לדור' עמ' 231). וראה עוד להלן פ"ט – 'מילי דהספידא' אודות הערצת רבני דורו אל רבינו ותורתו.

178. 'קול יעקב' ועמ' ק).

179. 'ישיבת חכמי לובלין' (ח"א עמ' שט"ז).

180. ראה להלן פ"ח – 'ראש וראשון לכל דבר שבקדושה', השתלשלות הדברים בארוכה. וראה עוד להלן פ"ז – 'עם אדמו"ר' בית בעלזא', אודות קשריו של רבינו עם צדיקי בית בעלזא והערכתם אליו.

181. 'מנחת אהרן' (בהקדמת המ"ל).

182. בהקדמה לספר 'של תורה' (מהדורת ברקלין תש"ז).

ממחשבותיכם'. ומשום כך, "הגם שדר בבית אחד כמה שנים [בתקופת התגוררותו בווינא], מעולם לא הכיר את ביתו, ותלמידו שהלך עמו היה צריך להזכירו בכל פעם היכן צריך להיכנס... כל דרכו והילוכו לא הי' כמו רב, רק כמו רבי קדמון"¹⁸³.

כאשר הגיעו פעם קבוצת חסידים מטארנא אל מרן הגה"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע בעת שבתו בהאלאשיץ לאחר מלחמת העולם הראשונה, שאלם לשלומו של רבינו – שכיחן אז כאב"ד עירס, והם משכו בכתפיהם ותינו בפניו בתרעומת, כי הוא יושב כל היום ולומד עם תלמידים, ולפי דעתם אינו משגיח כ"כ על העיר. ענה להם מרן מהרי"ד: "יהודי כמו הרב מטארנא מנהיג את העיר בקדושתו, ומן השמים מסייעים בידו לבל יאונה בה כל מכשול"¹⁸⁴.

הגאון מטשעבין הרבה לדבר בהתפעלות מעוצם גדולת וקדושת רבינו בכל עת מצוא, כששוחח פעם עם אחד ממכריו מחסידי רוזין, דיבר הלה בלעג על החסידים ממדינת גאליציה באומרו שמרבים לתת קוויטלעך להרבה אדמורי"ם ורבנים, ובתוכם היו נותנים גם לרבינו. נענה על כך הרב מטשעבין: "ר' מאיר האט א וודאי געקענט נעמען קוויטלעך", ושנה ושילש את הדברים¹⁸⁵.

בהיות הגה"ק מצאנו קלויזנבורג זצ"ל נער צעיר בימי בחרותו, ביקר במעונו של רבינו, בבדי להיבחן ולהיסמך על ידו להוראה, תוארו הנשגב והבעת פניו של רבינו – אשר כל רואיו הכירו כי רוח הקודש ענתה בו – הותירו עליו רושם עז, שלא מש מזכרונם גם לאחר כיוכל שנים, כשסיפר: "בהיותי בן חמש עשרה שנים הייתי אצל הגאון ר' מאיר אריק שכיחן אז כרבה של טארנא – עיר ואם בישראל בשעתה, והיה גדול הדור, וצורתו היתה כקדוש עליון, וראו שהשכינה שורה עליו..."¹⁸⁶.

פעם כאשר למד רבינו השיעור עם תלמידיו, הופיע אחד מבעלי הבתים בעיר לשיחח עמו בענין מסויים. לאחר שנסתיימה שיחתם, ראה הלה את תלמידיו רבינו יושבים ולומדים גמרא בשקידה, ופנה אל רבינו בגסות רוח: "אני איני יכול ללמוד בעצמי, אך ורק משניות". השיב לו רבינו בשמץ של רוגזה: "אין לך מה להתפאר בזה כל כך". כשיצא הלה, אמר רבינו לתלמידיו, שחוצפה גדולה היא להעלות דברים כאלו על דל לשונו, מבלי להתבייש בכך. באותו מעמד היה כל גופו של רבינו מרתת מן הזלזול בכבוד התורה¹⁸⁷. ככלות הדברים, קם רבינו ופנה ללכת למקוה, באומרו שכעס הוא מענין עבודה זרה, ועבודה זרה מטמא¹⁸⁸.

183. הג"ר שמעון פירסט זצ"ל, בספרו 'עיר הגולה'.

184. 'אדמורי' בעלז' (ח"ג עמ' מז).

185. מפי הר"ר יואל רייזער שליט"א מאנטווערפן. על קשריו של הגאון מטשעבין עם רבינו, ראה לעיל פ"א – 'הרבה למדתי מרבתי, ובהערות שם.

אשר החסידות

186. 'דברי תורה' (פרשת ויק"פ תש"ז). ראה תשובה אליו באמרי יושר (ח"ב סי' ק"ג).

187. מאידך, רחש רבינו הערצה יתירה לתורה הק' ולומדיה, אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיוכון לבו לשמים, כפי שסיפר תלמידו הג"ר יעקב טייטלבוים ז"ל בספרו 'קול יעקב' (עמ' מ"א): בווינא הי' יהודי פשוט שעסק במסחר, ולמד ג' מסכתות ביצה, ר"ה, ומכות, וזכרם בע"פ עם הלשון ממש, ועם שלא היה למדן גדול הטיב להבינם. וכששאלו אותו ע"ז, אמר: "היות שאני סוחר, חשבתי לעצמי הרי אשאר עם הארץ לכל ימי חיי, לכן חזרתי באופן קבוע על ג' מסכתות הנ"ל, ובכל מקום שאני נוסע אני חוזר עליהם בעל פה". רבינו בחן אותו על ג' המסכתות הנ"ל, ואכן ידעם היטב בע"פ כמו שיהודי יודע 'אשרי יושבי ביתך'. מני אז בכל פעם שאותו סוחר נכנס אל רבינו, קם רבינו מלפניו מלא קומתו, וכיבדו יותר ממה שהי' רגיל לכבד ת"ח אחרים. וכשנשאל היתכן שהוא קם מלפניו, ענה: "אני קם בפני ג' מסכתות שיש במחור".

188. 'שם משמעון' על תהלים (מזמור ה). [כידוע ש'כעס' ע"כ בגימ' 'מקוה'].

בעת שרבינו כבר ישב על כסא הרבנות בעיר טארנא לעת זקנותו, נתעוררו פעם כמה עסקנים, לבנות מחדש מקוה לאנשים, ובאו לרבינו לבקש ממנו המלצתו על כך, ובתוך הדברים אמרו לו, כי הגם שלרבינו בעצמו אין הענין נחוץ כ"כ מחמת זקנותו ותשות כוחו, עם כל זה מבקשים ממנו שימליץ בעדס כיון שנחוץ הדבר לאחרים. הגיב רבינו בפשטות במגלה טפח מהוד קדושתו: "מה אתם חושבים שאני זקוק למקוה? והרי אם ח"ו באים לכלל כעס הרי הולכים למקוה"¹⁸⁹.

מורא שמים

רבינו היה מיראי הוראה, כל תהלוכותיו והנהגותיו נבעו מיראת ה' טהורה שפעפעה בקירבו תדיר. יראת שמים ויראת חטא היו שזורים בכל הוראה מהוראותיו ובכל פסק הלכה שהוציא מתחת ידו. באימה ופחד קיים בעצמו להלכה ולמעשה את מאמר חז"ל (סנהדרין ז, א): 'לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהנם פתוחה לו מתחתיו', בעיקר ניכר הדבר בפסקים שנגעו בתחום אחריותו כרב העיר.

פ"א כשהעידו לפניו כי אירעה שאלה על כשרות המקוה בעיר טארנא, ורבינו היה כבר בערוב ימיו, לא התמהמה ולמרות שעת הלילה המאוחרת נסע בעגלתו אל בתי העיר מקצה העיר ועד קצהו, בכדי לדפוק על פתחי בני העיר הנוגעים בדבר, להודיעם על דבר המכשלה, ולהזהירם כי טבילתם לא עלתה יפה...¹⁹⁰.

מכירת החמץ לגוי קודם הפסח, נעשתה על ידי רבינו ככבוד ראש ובחרדת קודש, ונמשכה זמן רב, הן מפני שהחמיר כחומרת השו"ע הרב (בסדר מכירת חמץ שלו) שתיעשה המכירה ע"י ערב קבלן, ולא בזקיפה במלוה, והן מפני שהקפיד להסביר ע"י מליץ ומתורגמן את כל ענין המכירה להגוי הקונה את החמץ, ולחמץ של עצמו עשה רבינו שטר מכירה מיוחד. לאחר גמר המכירה נענה ואמר: "א שטיין פון קאפ איז מיר אראפ". במוצאי חג הפסח לא הלך לביהמ"ד לתפילת ערבית, אלא התפלל בביתו, ותיכף אח"כ קרא להגוי לקנות ממנו הכל בחזרה¹⁹¹.

הדין דין אמת

מדת האמת שהיתה תדיר אבוקה לרגלי רבינו, נשקפה שבעתיים בעת עלותו לשבת על מדין, עד שהיתה ניתנת למישוש בידי כל הבאים בצל קורת בין הדין. כשבאו לפניו לדין תורה, נעמד רבינו והכריז בפני בעלי הדין: "מורי ורבותי, דעו לכם כי במקום זה אין משוא פנים בדין, ואין גם מקום לפשרה". ובהיות שכך, שידלס טרם שמיעת הצדדים לפנות אל נכבדים שונים מחשובי העיר, חכמים ונבונים, אשר שמם הולך לפנייהם כישרים ותמימים, אשר לא ישאו פנים ולא יקחו שוחד. והציע בפניהם: "אם רצונכם בפשרה, פנו נא אליהם, ואילו כאן – יקוב הדין את ההר". משראה רבינו כי בעלי הדין מסרבים להיענות להצעתו, וכי הם מתעקשים בדרישתם שהוא יחתוך את דינם באיזמל התורה וההלכה הצרופה, נאנח והפטיר: "אם כן, רוצים הם דין תורה ממש".

189. מפי הגה"צ ר' אלימלך אשכנזי שליט"א אכד"ק מעלבארן וכעת בסיגעט.

190. מפי הרה"ח ר' שלמה זלמן לערער שליט"א מאנטווערפן, ששמע מהג"ר מאיר באדנער ז"ל תלמיד רבינו שהתנורר בטארנא לאחר נישואיו, ובדידה הוי עובדא.

191. "שיח זקנים" (ח"א בערך רבינו). וע"ע להלן פ"ה – 'מועדים לשמחה', ועוד.

בשלב זה לבשו פניו של רבינו ארשת חיל ורעדה מאימת הדין, כי המשפט לאלקים הוא, והקשיב בכבוד ראש לבעלי הדין שהרצו את טענותיהם ומענותיהם. ככלותם לדבר, שלף רבינו את ספר השולחן ערוך, והראה לפני הדיינים שישבו עמו בדין, וכן לפני בעלי הדין עצמם, את הסעיפים והמקורות מהם הוא רואה לנכון לפסוק את ההלכה. במהלך חילופי הדברים שבין בעלי הדין, הוליד רבינו אתו את כל הסובבים, לתוך נבכי סבך ההלכה, כשהוא חושף את זרוע עוזו במיצוי עומק הדין, ואת רוחב בינתו כגיבור במלחמתה של תורה. אף התלמידים שיעקו מים על ידו, היו נוכחים בחדר בית הדין, תוך שניתנת להם ההזדמנות מקרוב לעקוב בדריכות אחרי דרך מבוא המשפט, הניתוח החד, וההכרעה הצודקת של דין אמת לאמיתו.

כאשר הדיון נסתיים, ורבינו הוציא לאור את פסק הדין, היו כל הנוכחים – ואף המפסיד החייב בדין – שותפים להכרעה, ומשוכנעים בצדקתה, עד שלא יכלו לערער או להרהר אחריו. כך היתה נראית מושב בית דין במחיצת רבינו, הדין דין אמת לאמיתו של תורה ללא עוררין¹⁹².

אוצר החכמה

חדש אסור מן התורה

אחת מן העיקרים והיסודות הבולטים כציוני דרך מרכזיים בפרקי ההוראה והרבנות בחיי רבינו, ואשר מוצאים את ביטויים גם בין בתרי תשובותיו הרבים, היא הדביקות העיקשת ללא סטיות בדגל המסורה, והצעידה הנאמנה בעקבות הצאן – בנתיב אשר התוו דורות הראשונים, לא רק בדינים והלכות המפורשים להדיא בספרי הפוסקים, אלא אף גם במנהגי ישראל לדורותיהם.

בהתאם לכך, פירש רבינו את הפסוק (דברים ל"ב, ז): 'שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך', כי מנהגי ישראל נקרא 'אב', ככתוב (מלכים ב', י"ב): 'אבי אבי רכב ישראל ופרשיו'. ובא הפסוק להורות כי כאשר תבוא לפניך שאלה ולא תדע מה הדרך לילך בה, שאל את שאלתך למנהיג כזה אשר תשובתו תהיה: 'זקניך ויאמרו לך' – כך וכך אמר זקניך על שאלה מעין זו. אבל אם תפגוש מנהיג אשר יאמר: 'זקניך הורה אמנם כך וכך, ואני אומר אחרת', לא תאבה לו ולא תשמע אליו¹⁹³.

בתשובת שאלה אודות ברית מילה בגר צדק בא בשנים, אם מותר להרדימו בסם כדי שלא יחוש בצער המילה, אסרה רבינו להלכה, אם כי לא נמצא ד"ז מפורש בפוסקים לאיסור, והריהו מטעים בין השאר: "כיון דעד עכשיו לא נהגו כן, ולא ראינו זאת מעולם... וח"ו לחדש חדשות שלא נהגו מעולם, ובדבר כזה הוי לא ראינו ראייה"¹⁹⁴...

¹⁹². 'דאס אידישע ל'בט' (תש"כ, גלין 344). וראה עוד להלן פ"ז – 'בחצר בית המלכות', אודות דין תורה שניהל רבינו עם רבו הקדוש הרד"מ מטשארטקוב.

¹⁹³. 'קול יעקב' (עמ' קכ"ח). וראה עוד לעיל פ"ג – 'זכרו תורת משה' בסירוב רבינו לקבל על עצמו השגחת כשרות.

¹⁹⁴. שו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' ק"מ).

וכך אנו מוצאים שוב את רבינו מתבטא בחריפות בתשובתו לשואלים החפצים לשנות מנהגי ישראל המקובלים בבית הכנסת, רבינו קובע כי בענינים אלו יש להשגיח במשנה זהירות, וכותב: "כי אין לעשות שום חדשות בבית הכנסת, ובפרט החופה לפני הארון הקודש, שכפי הנשמע הוא בכל בתי כנסיות של הרעפארמים, ומסתמא שורש הדברים מבתי תפלות של העמים, אשר הרעפארמים כל מעשיהם להתדמות להם, ודבר זה איסור גמור שאסרה לנו תורה"ק, ובחקותיהם לא תלכו, ולית דין צריך בושש כלל, ובפרט בעניני ביהכנ"ס יש להחמיר ביותר לבל ישנו ממנהגי אבותינו, ומאז, כאשר ראו אבות אבותינו מעולם... וביותר יש לזהר בדבר שיש הליכה בנימוסיהם, ומצוה גדולה לכל מי שיש בידו למחות שימחה"¹⁹⁵.

רבינו שראה בכך תנאי בל יעבור, ובסיס הכרחי לקיום התורה ומסירתה מדור לדור, היה מתחנך ודורש זאת אף מתלמידיו שהגיעו להוראה, וכה שינן באזניהם במעמד הענקת הורמנא דמלכא: "מקובלני מרבתי, ורבתי מרבתיהם, איך בעט אייך, נייעס זאלסטו נישט מאכן, און אלט'ס זאלסטו נישט קאליע מאכן" [= במטותא מכס, חדשות אל תייצר, ואת הישנות אל תקלקל...]¹⁹⁶.

חסיד בכל מעשיו – הליכות והלכות

מסכת הליכותיו והנהגותיו על כל צעד ושעל היוו תורה שלימה בפני עצמה, כשיראת ה' הקודמת לחכמתו, חופפת עליו, ומנחה אותו לכלכל צעדיו בזהירות מופלגת בדקדוקי הלכה ומנהגי ישראל. וכאן המקום להעתיק אי אלו הליכות עולם ומנהגיו של רבינו, מזכרונות תלמידו ובן אחות רבינו הגאון רבי אהרן יהודה ווילנער זצ"ל¹⁹⁷, ואלו הן:

מדי יום ביומו לאחר שסיים תפילת שחרית היתה לו קביעות של לימוד משניות בעומק העיון, כשהוא מעוטר בטלית ומוכתר בתפילין דר"ת. לאחר מכן נהג ללמוד בספר 'זוהר' הקדוש בניגון מיוחד, ולעיתים געה בבכיות בעת לימוד זוהר הקדוש, אח"כ אמר פרקי תהילים. לאחר מכן בבוקר, היה אוכל 'קיכל' [מזונות] תוך שהוא זהיר לאכול פחות משיעור קביעות סעודה, מחשש ספק שיעור הקביעות המחייבת לבדך ברהמ"ז.

דרכו בקודש היתה תמיד לישון ולנוח בשעות הצהריים, והיה אומר: "טוב שמפסיקים, מ'וערט א נייער מענטש".

שיעוריו ולימודיו הרבים כללו גם לימוד חורש"י חוק ולא יעבור, ופעם כתב רבינו לגדול אחד לאחר שנוכח מכותלי דבריו ותמיהותיו כי הוא אינו מקפיד ללמוד חומש עם פירש"י: "אינך לומד רש"י על חומש, כי לו היית לומד, היו הרבה מקושיותיך מתורצות מאליהן"¹⁹⁸.

195. שם (ח"ב סי' קע"ח).

196. 'קול יעקב' (עמ' מ"ו).

197. 'שיח זקנים' (שם).

198. שם (ח"א עמ' שניד) בשם הגרא"ל ווילנער.

המאיר פוסק הדור לעולם נג

רבינו היה נאה דורש ואף נאה מקיים. בימי החורף, היה מנהגו הקבוע ללמוד חומש עם רש"י וגם מדרש, בלילות שב"ק לפני קידוש.

כמו כן היה לו סדר לימוד קבוע בספר 'אור החיים' הק', ואף התבטא, כי בפעם הראשונה שגמר ללמוד את דברי האור החיים הק' מדי שבוע בשבוע, הרגיש שנהפך לאיש אחר לגמרי...! ואגב, רבינו התאונן פעם על בעלי דרשנים שונים שמגידים ודורשים דרשות מבלי לדעת היטב תנ"ך על בוריו: "איני יודע איך אומרים אגדה (דרוש) אם אין יודעים מקודם תנ"ך כיאות".

השבת נועם הנשמות

אם בכל ימות השבוע לא פסק פומיה מגירסא מתוך דביקות עילאית, בשבת – יומא דנשמתא – על אחת כמה וכמה. שבת קודש במחיצת רבינו היתה מעין עולם הבא, מטעם זה כמעט ולא פצה את פיו, לא רק בשיחת חולין של תלמידי חכמים, אלא אף לא בענייני הלימוד עצמו, בהטעימו: "שבת וויל איך אפילו נישט שמועסן אין לערנען, שבת קען איך מער מקבל זיין".

תלמידיו המה מעידים, כי כל דבר שבקדושה היתה אצלו עבודה מיוחדת ונשגבה, שכללה הכנה דרבה עובר לעשייתה, ולהב שלהבות בשעת העשיה עצמה, וכך היה חוזר על עצמו מדי שבת בשבתו המחזה מרהיב כשרבינו מקדש על היין בדחילו ורחימו כיקוד אש, או מבדיל על היין במוצאי שבתות, כחד מחסידי קמאי.

סדר יומו כיום שכולו שבת היה גדוש ועמוס בתורה ועבודה, החל משעה אחת לאחר חצות בצהרי היום, קבע לימוד בגמרא רש"י ותוס', כשלאחר מכן המשיך בלימוד מדרש עד שעת בין ערביים מאוחרת. דרכו בקודש היתה להתפלל תפילת מנחה בשבת בשעה מאוחרת מאוד, בשונה מימות החול בהם הקפיד להתפלל מנחה מבעוד מועד, באומרו "שאינו יכול זיך אוועק רייסן פונעם שבת". לפני כן היה עוד מעיין בספה"ק 'תורת משה' וישמח משה, ורק אח"כ הלך להתפלל מנחה. לאחר תפילת המנחה חזר לביתו לערוך סעודה שלישית. בס"ג – עת רעוא דרעוין – שררה דומיה תהילה בקירבתו, ולא הניח לסובבים לדבר או לשוחח כלל בשום נושא, רק אמר הזמירות בלב מלא געגועים לא-ל מסתתר בשפריר חביון, אח"כ השמיע 'תורה' ולא הביט על ה'מורה שעות' עד גמירא.

מועדים לשמחה

בחדש אלול, עסק מדי יום ביומו בלימוד 'תיקוני זוהר' בהתרגשות מיוחדת במשך כמה שעות, כהכנה לקראת הימים הנוראים הממששים ובאים.

חיבתו העצומה לכל מצוה ומצוה היתה עד להפליא. ביום טוב הראשון של חג הסוכות היה מנענע כל אתרוג יפה שראה, מחמת חביבות המצוה. בשאר ימי החג היה מחפש אחר האתרוג הכי מהודר בעיר, בכדי לצאת בו ידי חובתו. באחת השנים בתקופת וינא, כשנודע כי ברשות

הרה"ק ר' משה'ניו מבאיאן זצ"ל נמצא אתרוג מהודר ביותר, הלך רבינו אליו לברך על אתרוגו.

בימי החגים והמועדים, בשעות אחה"צ, עלו בעלי הבתים שבעיר לבקרו, בכדי לקיים מאמר חז"ל 'חייב אדם להקביל פני רבו ברגל'. על השולחן הונחו אגוזים ופירות לכבוד הנאספים, רבינו ישב שם במשך כל הזמן כשידיו תחובות בתוך השרוולים, כדי שלא יגע בשוגג בקליפות שנצטברו, מחמת חשש מוקצה, באותו מעמד קיבלו המבקרים שיעור מאלף בהלכות יראת שמים...¹⁹⁹.

ביום הפורים, בשעת קריאת המגילה עמד סמוך לבעל קורא, בכדי לשמוע כל תיבה ותיבה מפורש יוצא מפי הקורא, לפעמים כשהוא לא שמע הקריאה, הבין שבכל רחבי ביהמ"ד בוודאי לא שמעו, וע"כ צוה לשוב ולקרות עוה"פ²⁰⁰.

כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו

מידת ענוותנותו של רבינו היתה מופלאה ביותר, שפלות רוחו היתה טבועה וחקוקה בנפשו כדבר המובן מאיליו, כשהיא אופפת את כל ישותו ומהותו. למרות ידיעותיו הרחבות בכל חדרי תורה, ולעומת מידת פרסומו בכל קצוי תבל כגאון הגאונים, כאשר כל שוחרי תורה חרדים למוצא פיו, דומה היה כי רבינו בעצמו אינו יודע ואינו מכיר מה פשר הסערה סביבו, שכן במקום גדולתו שם אתה מוצא ענוותנותו. רבינו השפיל את עצמו בפני כל אדם, ולא החזיק טיבותא לנפשיה כמאמר התנא 'אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך'²⁰¹. יתירה מזאת, גם בפני תלמידיו הרבים ובעת לימודו עמם, לא עלתה על דעתו כי יורד הוא מן ההר אל העם, ואופן הלימוד עמהם היתה כלימוד בצוותא של חברים בשבת אחים גם יחד, וכפי שיסופר להלן. מסיבה זאת, לא הניח לשום אדם לשמשו, ואף תלמידיו הרבים שחפצו לכבדו ולשמשו כיאות, נתקלו בדרך כלל בחומה של סירוב²⁰².

כמו כן, כנעים הליכות, היתה תמיד צהלתו בפניו לקבל כל אדם בסבר פנים יפות, בסבלנות אין קץ ובמאור פנים. באו מעלותיו התרומיות בסוגיות של בין אדם לחבירו, והשלימו את סגולותיו הנאדרות שבין אדם למקום.

199. מפי הגה"צ ר' אלחנן היילפרין שליט"א בשם דודו הר"ר וואלף ענגיל ז"ל.

200. מכתבי הר"ר ישראל חיים אשרי שליט"א בשם הגרא"ל ווילנער.

201. שם, ואגב, הא לך לשון קדשו של רבינו בהסכמתו לספר 'חידושי רמ"ל' מתורת הרה"ק ר' משה לייב מסאסוב זי"ע: "ומחזה נפלא הוא לראות לשוני הזהב הנובעת מקרב לבו הטהור, אשר גם בעת שוטטו רעיוניו בעמקי הלכות וחידושין דאורייתא בעומק העיון, אחז צדיק שפלות רוחו וענוות צדקו באימה וכיראה, כל חכמי לב תופשי משוט בים התלמוד, ועושי מלאכת הקודש במים רבים, יתבוננו על זה וישימו על לב...".

202. ספר הרה"ח ר' ברוך שטערן שליט"א תלמידו ונאמן ביתו של הגה"ק ר' יודאלע מדז'יקוב, מגדולי תלמידיו רבינו, שפ"א נתלווה אל הגה"ק הנ"ל בדרכו לבית המרחץ בערש"ק, ורצה לשמשו ולהוליך אחריו 'מנא לבי מסותא', סירב הגה"ק הנ"ל והפטיר: 'דער רבי וואלט אוודאי נישט געלאזט...'.
 חידושי הגר"מ אריק - מקואות אריק, מאיר בן אהרן יהודה עמוד מס 314הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

לכשתמצי לומר, זאת היתה הסיבה לכך שזכה שפסקו הלכה כמותו בכל מקום, וכדברי חז"ל (עירובין יג, ב): "מפני מה זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותן? מפני שנוחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי ב"ש, ולא עוד אלא שמקדימין דברי ב"ש לדבריהן".

בסיום הפרק מן הראוי להעתיק מה שהעידה נכדתה של רבינו מרת אדיל פינעל ע"ה (בת בתו מרת גיטל ע"ה) אודות יחסו של רבינו לזולת, העתקנו את הדברים כלשונם בשפת היידיש, בכדי שלא לעמעם מברק מקוריות תיאורה.

"דער זיידע איז געווען דורכגענומען מיט אהבת הבריות, און מיט מיטלייד מיט יענעם צרות און זארגן, האט תמיד זיך געמיהט צו העלפן מענטשן אין נויט. געווען גרויס אין מידות, געווען א גאון נישט נאר אין תורה, נאר אויך אין חסד, זיין אויסערגעוויינלעך עניויות האט אים געבראכט נאענט צו יעדן מענטשן. זיין התנהגות האט געשיינט מיט מענטשלעכקייט, מיט אהבת הבריות"²⁰³.

אורי' 1234567

203. 'דער אלגעמיינער זשורנאל'.

פרק ו

מרבח ישיבה מרבח חכמה

רבינו ראה את ייעודו המרכזי בחיים בהרבעת תורה לתלמידים. "מבלי ישיבה אין לי ענין ברבנות" – היתה תשובת רבינו להזמנת טובי העיר 'טארנא' לכהן ברבנות עירם, וזאת היתה מאז ומתמיד משאת חייו. "מנעוריו הרביץ רבינו תורה בישראל, ולא עבר יום אחד שלא למד תורה ברבים, והעמיד תלמידים הרבה, ומהם רבנים מפורסמים"²⁰⁴. "וזאת היתה חפצו ורצונו ותאות נפשו לזכות הרבים בתורה, וגם זאת היתה מגמתו להרבות גבולו בתלמידים להשפיע מרוחו עליהם ולרוות צמאונם במימי דעת תורה, וכרוח ישראל סבא בחיים של תורה ויראת שמים"²⁰⁵.

רבינו למדנו אורחות חיים

מלבד מה שלימד רבינו לתלמידיו תורה וחכמה ממעינו הנובע, אילפס בינה גם בכל הנוגע לדרכי קנין תורה ודרך הלימוד, מה ללמוד וכיצד ללמוד, וכן החדיר בהם יראת ה' צרופה, בלולה בלבונה זכה של חסידות ואמונת חכמים, בכדי להעמידם בקרן אורה. באמת אמרו, כי רבינו בעצם מהותו ותהלוכות קדשו היה כספר תורה חי גם באין אומר ודברים. תלמידיו שהתאבקו בעפר רגלו ומיצו את מידותיו, מצאו בהם תורה שלימה די מחסורם, להרוות את צמאונם ולסגל לעצמם אורחות חיים של תורה וחסידות. ביטוי מוחשי לכך, מוצאים אנו בעובדה כי פעם שאל מרן הגה"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע את חסידו הנגיד רבי שלמה הכהן האללענדער אביו של הגר"מ מכל'ע האללענדער זצ"ל הי"ד²⁰⁶: "היכן לומדים בניך?", השיב לו כי בנו הגדול – ר' מיכל'ע – לומד אצל הרב מטארנא, והצעיר הלא עודנו צעיר לימים. נענה הרה"ק: "אעפ"כ זאל עהר זיך דרייען ביי ר' מאיר'ן..."²⁰⁷.

אופן לימודו עם התלמידים היה באימה וביראה ברתת ובוזע, וכדברי הגמ' (שבת ל, ב) על לימוד רבה לתלמידיו: "לסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתא". וכפי שהעיד הגרא"י ווילנער זצ"ל: "בלמדו עם תלמידיו מעולם לא ראיתיו בלי מלבוש עליון, ובשעת השיעור ישב גם

204. מדברי תלמיד רבינו וכן אחותו הגרא"ל ווילנער בהקדמה לס' 'טל תורה' (מהדורת ברקלין תש"ז).

205. מדברי תלמידו וכן אחיו הגר"ר אהרן יהודה אריק בהקדמה לס' 'מנחת אהרן'. רבינו היה מתאונן על רבני גאליציה שהרבה מהם לא למדו עם תלמידים, והיה אומר "אם היה כל רב לומד לכה"פ עם עשר תלמידים וואלט ווען אנדערשט געווען", (מכתבי הר"ר ישראל חיים אשרי שליט"א בשם הגרא"י ווילנער ז"ל).

206. בעהמח"ס שו"ת 'אמרי כהן' מגדולי תלמידי רבינו. ראה אודותיו להלן פי"א אות ט"ז.

207. 'שיח זקנים' (ח"א עמ' ש"ג) בשם הגרא"י ווילנער.

בכובע, ופעמים שאחזו 'קאפ שווינדעל' הסירו תלמידיו הכובע ואחזו בראשו כמינוט או שתיים, וכשעברה השווינדעל ביקש בחזרה הכובע"²⁰⁸.

כפי המסופר לעיל, היה רבינו מזרז את תלמידיו ללמוד ולשנן לפחות ז' דפי גמרא בכל יום, והוא מרגלא בפומיה: "גמרא עם פירש"י ותוספות הוא כמו לחם וחמאה". בשיעורו בלימוד גפ"ת עם התלמידים, היה דרכו בקודש לדייק ולהתבונן בכל אות מדברי רש"י, ולדרוש תלי תלים של חידושים, יותר מאשר בדיבורי התוס'²⁰⁹. כמו"כ הרבה ללמוד עם תלמידיו טור עם בית יוסף. בתקופת וינא היה זה עיקר לימודו עם הבחורים, וביכר לימוד זה על פני שאר הלימודים.

בתקופת טארנא, נהג רבינו להרצות בפניהם שיעורים עמוקים שלש פעמים בשבוע, משעה שתיים עשרה בצהריים עד השעה שלש. בשיעורים אלו השתתפו הבחורים המצויינים והחריפים, אשר התכוננו הכנה דרבה ולמדו מקודם הדק היטב את הסוגיות הנלמדות עם הראשונים והאחרונים, כשרבינו שוהה עמדם בבית המדרש וטרוד בגירסתו, ומפעם לפעם מעיר להם הערות והארות מחכמות על שיחם ושיגם שקלטו אזניו ביני לביני, ורק לאחר מכן כשצורתא דשמעתתא היתה כבר חקוקה וערוכה בליבם, נכנסו אל רבינו שלימד שיעור בעומק העיון²¹⁰.

רבינו לימד לתלמידיו בין השיטין, סברת אמת מהי, קושיא איתנה מהי, והדריכם נחלי בינה מה לרחק ומה לקרב בחתירה המושלמת אל תורת אמת, וכן מהו עיקר ומהו טפל באסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. הוא דרש מהם לבדוק כל דין והלכה מיסודם של דברים, לעומקם ולשורשם, ולא כאותם לומדים האומרים "היישועות יעקב" אומר כך וה'קצות' אומר כך וממילא מוקשה התוס'²¹¹. רבינו אף קיים עמדם בלימודו מאחז"ל (פסחים ג'): "אמר רב הונא אמר רב משום רבי מאיר לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה", עד שהיו הדברים מחודדים ומלובנים, שמחים ומאירים כנתינתן מסיני²¹².

בלמדו פעם עם תלמידיו דברי הגרעק"א שמעתיק חידוש מספר 'שב שמעתתא' ואינו מוסיף על דבריו מאומה, אלא מסיים אחר הבאת דבריו 'ודפח'ח'. נענה רבינו ואמר להם, שגם מקטע זה ניתן ללמוד 'דרך הלימוד', שהגרעק"א טרח כתב והדפיס חידוש מהשב שמעתתא אף אם לא חידש על דבריו, שביקש בזה להראות כי דבריו כנים ואמיתיים²¹³.

208. שם (עמ' שמ"ח).

209. שם (עמ' ש"ג).

210. שם (עמ' שד"מ), בערך הגה"ק ר' יצחק שמעלקיס בעל שו"ת 'בית יצחק', וע"ע שם מה שהעיר פעם רבינו לבחור שהתייחס בולזל לשיטת הבית יצחק.

211. שם (עמ' ש"ג).

212. וראה עוד רש"י (עיונין מ, ב) ד"ה 'שלא מן הכל אדם זוכה ללמוד': 'אין אדם זוכה ללמוד מכל מלמדו, יש רב שמשנתו סדורה בחיו ושונה לתלמידו דרך קצרה'. רבינו אמר פעם על ספר... (אחד מספרי האחרונים המאריכים שיצא לאור בשעתו עמ"ס נדרים), כי זהו אמנם הספר [בה"א הידיעה] על מסכת נדרים, אך לו היה הוא מחברו, היה עושה זאת בכשליש (מפי הרה"ג ר' אברהם יונה שווארץ שליט"א מוינא).

213. מפי הר"ר עזריאל מאיר אייגער שליט"א בשם זקינו הגרא"ל ווילנער זצ"ל.

נח המאיר מרכה ישיבה מרכה חכמה לעולם

לבחורים המתייגעים בלימוד הפמ"ג, יעץ שילמדו בכל יום דף א' מספר 'אתון דאורייתא' שחיבר ידידו הגאון האדיר רבי יוסף ענגיל זצ"ל, בכדי ליישר השכל ולהתרגל לחדור לעומקן של דברים, וכך יזכו להבין את דבריו העמוקים של הפמ"ג²¹⁴.

²¹⁴אוצר החכמה

ביום מן הימים, בתקופת וינא, נכנס רבינו לשיעורו עם תלמידיו, והספר 'שיח השדה' להגה"ק מקאז'גלוב זצ"ל בידיו, ואמר להם: "דא האט א בחור גילערנט פלייסיג ועשה חיבור כמו קדמון", אח"כ נשק את הספר, והפטיר: "שני גדולים עשו חיבור בימי חורפם, הגאון ה'קצות' עשה הספר 'שב שמעתתא' כשהיה בן שבע עשרה שנה, וכן הגאון מקאז'גלוב עשה החיבור 'שיח השדה' ממה שחידש בימי נעוריו"²¹⁵.

בנוסף לשיעוריו בגפ"ת ובהלכה בעיון ובבקיאות, היה קובע עמם שיעורים מיוחדים בסוגיות ההשקפה הטורה, היו אלה שיחות חולין של ת"ח בענייני דע מה שתשיב, 'קנאות' ו'חובת מחאה', והמסתעף, בכדי להסנם ולחשלים מפני הרוחות הרעות והסוערות שנשבו מכל עבר, ומפני הארס המפעפע שמשנאי ה' ניסו להחדיר בחלל בית המדרש. שיחות חולין אלו היו משובצות באבני חן של שביבי נוגה מאלפים, שעמדו להם לתלמידים במשך כל שנותם עלי חלד²¹⁶.

רבינו אף שוחח רבות עם התלמידים אודות ביאת המשיח, ו'חבלי משיח' אשר יבוא מקודם, ובדברי הרמב"ם (פי"א מהל' מלכים ה"ד) שמבאר היאך יהיה תוארו של מלך המשיח, וכשהעיר לו פעם אחד מהנוכחים, הלא אמרו חז"ל ש'משיח יבא מתוך היסח הדעת, ענה להם: "היסח הדעת כבר יש לנו די והותר, והא ראיא, שאם באמת לא היו מסיחין דעת מן הגאולה, היו לומדים עם התלמידים סדר קדשים וטהרות", והוסיף: "ולפי הצרות שבאים, נראה בחוש שעקבתא דמשיחא קרובים מאוד"²¹⁷.

דברי הויב ודברי התלמיד

בעת לימודו עם התלמידים בלטה מאד מידת ענוותנותו, שעם היותו שולט בכל מכמני התורה והכל היה פרוש ומחורר לפניו כשמלה, בכל זאת בלמדו עמם היה לומד עמהם "ביחד", בסגנון של "הבה נלמוד בצוותא, הבה נתעמק ביחד...", ולא באופן שהוא יושב בקתדרא והם יושבים לרגליו. אלא הוא היה שואל והם משיבים, הם שואלים והוא משיב. אהבה עזה שררה

²¹⁴ "יפה שיחתן של עברי אבות" (עמ' פ"ט). וע"ע לעיל פ"ג – זיוסף הוא השליט, אודות הידידות הנפלאה ששררה בין הני תרי צנזרא דדהבא.

²¹⁵ "שיח זקנים" (ח"ב עמ' ת"א) בשם הרה"ח ר' אהרן אבראמטשיק, שסיפר כי כאשר ביקר פעם אצל הגאון ר' זאב לייטער שהיה מן המסתופפים והלומדים בצל רבינו בתקופת וינא, שאלו אם יש ברשותו ספר 'שיח השדה', ואמר לו כי הוא מוכן לשלם סך של מאתיים דולר בעבור הספר. כשנשאל מדוע הוא משתוקק כ"כ להשיגו סיפר את הנ"ל. אגב, הגאון מקאז'גלוב כתב הערות והארות בשולי גליוני ספרי רבינו 'שו"ת אמרי יושר' וספר 'מנחת פיתים', הערות אלו נרפסו בספר 'ארץ צבי' הנדמ"ח (ב"ב – תשמ"ח). ראה תשובת רבינו אליו בשו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' קפ"ג): "ידידי הרב הגאון הח"ב בחר"ת, מו"ה".

²¹⁶ ראה להלן פ"ח – 'בין תכלת לקלא אילן'.

²¹⁷ 'קול יעקב' (עמ' קכ"ב).

המאיר מרכה ישיבה מרכה חכמה לעולם נמ

בינו ובין תלמידיו, ואהב אותם כנפשו, מסיבה זו היה מחבב מאוד את דברי התלמידים וחידושיהם, ואם ישרו בעיניו קיבלם, וכתבם בספריו בשמם²¹⁸.

והעמידו תלמידים הרבה

זכה רבינו למה שלא זכו רבים מגדולי ישראל, להרבות גבולו בתלמידים הגונים, מלאים זיו ומפיקים נוגה, בקיאים וחרפים טובא במכמני הש"ס והפוסקים, נושאים ונותנים במלחמתה של תורה כגאוני ארץ, אשר יראתם הקודמת לחכמתם חופפת עליהם, כשחותמו המושלם של רבינו מוטבע בכל אורחותיהם. הודו ורישומו הזך של רבינו שהואצל עליהם, היה בו די והותר כטופח על מנת להטפח, וכשלתקופת השנים כיהנו עשרות מהם פאר כרבני עיירות יושבי על מדין, או כמורי צדק וראשי ישיבות, הפיצו הם את אור התורה והחסידות בכל אתר ואתר, והיו למעתיקי השמועה בטהרתה ללא כחל ושרק, ובכך הקים רבינו עולה של תורה לגולה הדוויה. אולם לדאבון כל לב, על חלק הארי מהם עלה הכורת, והם נטבחו כעולה על מוקדה על המזבח בשנות הזעם האיומים במלחמת העולם השנייה, כשאופל וצלמות ירדו לעולם.

מלבד התלמידים הרבים, האציל רבינו מהודו על כל צורב ובר בי רב שבא לשוחח עמו בתלמודו, תלמידים שהגיעו להוראה, וסתם תלמידי חכמים, כיתתו רגליהם ממרחקים בכדי שרבינו יואיל בטובו לתהות על קנקנם, ובכדי לפשוט בפניו את ספיקותיהם ולאור באור החיים. ורבינו לא מנע מהם את מבוקשם, והקדיש עידן ועידנים בכדי להדריכם במאור פנים, ולמלא את כליהם מאוצרותיו, די מחסורם אשר יחסר להם²¹⁹. רבים מאלו שבאו בצל קורתו רק בכדי להתבשש מתורתו או להיבחן ולקבל סמיכה להוראה, נקשרו אליו בקשר אמיץ, ומאז החזיקו עצמם לתלמידיו והתמידו להסתופף בחצרו, ולשאוב מלא חפניים ממאור חכמתו²²⁰.

1234567 תנ"ך

218. מעדות הגר"ל ווילנער ז"ל בהקדמתו לספר 'של תורה' (מהדורת ברוקלין תשי"ז). חידושים מתלמידיו נזכרים ונעשים במקומות רבות ברחבי ספריו, כגון בשו"ת אמרי יושר (ח"ב ס"י קצ"ז): "ותלמידי הנעלה החרף ובקי כמר מיכל הכהן האללנער נ"י העיר לתרץ...". וכן בספר של תורה (מכות י"ז): "ותלמידי היקר החרף וכו' כמר יעקב טירקל נ"י נכד מורי גאון עולם שר התורה מהר"י זצ"ל אבד"ק הרימולוב העירוני..." (ושם נזכרים פ"ז; צ"ג ע"ב; צ"ט ע"ב). וכן: ושוב הערני תלמידי החרף ובקי מו"ה צבי פרעמינגער נ"י שכבר הרגיש בזה הפר"ח.... (מניפ או"ח קכ"ח סעי' כ"ז). וכן: "תלמידי הרב החרף וכו' מו"ה מיכל פרעמינגער נ"י הקשה לי..." (שם נזכרים ט"ז ע"א; ק"ד ע"ב; ובירושלמי תרומות פ"ז). כמו"כ: "ותלמידי היקר החרף וכו' כמר יעקב טייטלבוים נ"י הערני..." (שם נזכרים כ"ה ע"א; ס"ט ע"ב; ע"ז ע"ב; ע"ד ע"א; ע"ז ע"ב). וכן נזכר בספר 'מנחת פיתים' (א"ח ס"י ק"ג). גם תלמידו וב"א הג"ר אהרן לייב ווילנער נזכר כמה פעמים בספר 'של תורה': (נזכרים ט' ע"א; ל' ע"א; ס"ז). תלמידו וב"א הג"ר אהרן לייב שטערנקלאהר נזכר ב"טל תורה' (מכות ט"ז ע"א; נזכרים ו' ע"א).

219. וכדבריו במכתב לאחר מתלמידיו, בשבח העיר טארנא (הובא לעיל פ"ד - 'המאיר לארץ טארנא'): "היא קהלה נכבדה, ויש בה ת"ח מפלגי תורה ויראי ה', וכן בחורי חמד מפלגים ושוקדים כן ירכו, אך אחת היא, כי העבודה רבה עלי למאוד מפאת לימוד התלמידים שיעור קבוע, ודיני תורה וכדומה, וגם רבו תלמידי חכמים המתהלכים בבית, החפצים בכל עת לדבר עמי דברי תורה, ואני תש כחי..."

220. ראה להלן פ"א, רשימה חלקית מתלמידי רבינו.

פרק ז

בשערי החסידות

על הצדיקים ועל החסידים

פרק בפני עצמו במסכת גדולתו של רבינו, היתה פרשת התבטלותו ודביקותו בצדיקי אמת תלמידי הבעש"ט, לצד גאונותו המרקיעה שחקים והיותו שר התורה ופוסק הדור אשר פקיע שמייה בעולם התורה והרבנות, התאבק בעפר רגלי הצדיקים כחסיד מן השורה. להט החסידות זרם בכל עורקיו, בנפשו ברוחו ובגשמתו, וכגודל ועוצם רבנותו וגדלותו בתורה, כן עומק ותוקף חסידותו.

רבינו התבטא על עצמו: "אני חסיד בכלליות", ושלל את הגישה הסוברת כי אין לידבק ביותר מצדיק אחד, הוא העריץ והחשיב עד למאוד את כל האדמורי"ם הצדיקים לחצרותיהם, ויצא מגדרו לכבדם, וכשבאו לבקרו אף הושיבם על כסאו, והוא התיישב מן הצד כעבדא קמיה מריה²²¹. הוא היה טוען בצחות, כי המתקשרים אל רבם בלבד ומולולים בשאר הצדיקים "רוצים לצמצם את הגן עדן העליון לצדיק אחד בלבד"....²²².

בחצר בית המלכות – טשארטקוב

עם כל זאת, ראה את עצמו בעיקר כתלמיד מובהק דבוק בעוז ברבותיו הקדושים לבית טשארטקוב, בצילם התלונן, ובחצרות קדשם הסתופף כחסיד נלהב, הערכתו והערצתו אליהם היתה לשם דבר, והוא היה מהיושבים ראשונה במלכות טשארטקוב אותה איזה למושב לו, מִשָּׁל היה אומר, כי כל הצדיקים קודש, וצדיקי בית טשארטקוב קודש קדשים. ורבותיו הדגולים החזירו לו אהבה תחת אהבתו, כערכו הרם.

בראש ובראשונה היה דבוק ומקושר אל רבו הגדול מרן הרה"ק רבי דוד משה מטשארטקוב זי"ע בנו של קדוש ישראל מרוז'ין זי"ע, כל אימת שהיה מזכיר את רבו התעטף בסילודין ונתמלא חיל ומורא מפני הדרת גאונו. גם כשנקרא לפעמים אל הקודש פנימה והרה"ק היה חוקר ודורש מפיו לחוות דעתו בעניני הלכה העומדים על הפרק וכדומה, והדברים היו מתורדין

²²¹. גם אם היו אלה אדמורי"ם שהיו צעירים ממנו בשנים רבות, כגון הרה"ק מראדזין, או הרה"ק מסאקאלאוו, היה רבינו נעמד ממקומו ונותן להם את כסאו, והוא ישב מן הצד. "שיח זקנים" (ח"א ערך רבינו עמי' שני"ג) בשם הגרא"ל ווילנער ז"ל.

²²². "שיח זקנים" (ח"א ערך רבינו) בשם הגרא"ל ווילנער. וראה עוד להלן 'שושלת הקודש לבית צאנו', שרבינו התבטא פעם כי הוא חסיד טשארטקוב כיון שמוצאו מגליל זה, ולו היה מוצאו מגליל בעלזא היה נמנה על עדת חסידי בעלזא.

בפי רבינו הקולע בתשובותיו אל השערה ולא יחטיא, גם אז היו ארכובותיו נוקשות זו לזו, וכל כולו יחיל כמבכירה מאימת הרב הדומה למלאך²²³.

לחתנו הגאון רבי ברוך צוקערמאן ז"ל שהתעניין אצלו אודות גדלותו בתורה של הרה"ק ר' דוד משה, השיב על אתר: "וואס קען איך דיר זאגן, ווי איז דען דא אן ארט אין דער תורה וואס דער אור התורה איז נישט געווען אפן פאר עהם"²²⁴.

כשביקרו הרה"ק בעל 'אמרי אמת' מגור זצ"ל ופמלייתו אצל רבינו בשדותו בעיירת המרפא 'מארינבאד', שחו בין השאר אודות גדלותם של רבותיו אדמו"רי בית טשארטקוב, בתוך הדברים פנה האדמו"ר מגור אל רבינו, ותהה בפניו: "עם רבי ישראל'טשע מטשארטקוב שוחחתי בדברי תורה, ויודע אנוכי כי הוא גדול בתורה, וכי גם אביו רבי דוד משה היה גדול בתורה? הלא לא נדפס ממנו כלום", נודעק רבינו והשיבו בתמיהה: "הרבי ידע ללמוד? ער איז דאך געוועהן די תורה אליין"²²⁵.

בהזדמנות אחרת, כשנשאל רבינו אודות גדלותו של הרה"ק רד"מ מטשארטקוב שהוא מקושר אליו כל כך, ואינו פוסק מלדבר ממנו בהערצה וגעגועים, פתח את פיו בחכמה והשיב: "מן הפסוק 'אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלקיך' (ויקרא כה, לו), למדו חז"ל את כל הלכות ריבית החמורות והעמוקות, פרק שלם בש"ס עם סימנים רבים בשו"ע וספרים לאין קץ, באו בכדי לבאר את כוונת רישא דקרא, דינו וגדריו. מאידך, אין העולם מעלה על דעתו כי ישנה אריכות גדולה כל כך של פירושים ודרגות בסיפא של הפסוק. אך מורי ורבי הקדוש הוא שר התורה וגאון נפלא בעומק ובחריפות לאין שיעור גם בסיפא של הפסוק 'ויראת מאלקיך'"²²⁶.

223. 'מרבצי תורה מעולם החסידות' (בערך רבינו עמ' כ"ה). בס' 'שיח וקנים' (ח"א ערך רד"מ מטשארטקוב) מספר הגר"ל ווילנער: "דודי (רבינו) סיפר לי, שפעם אחת שאל אותו הרה"ק רד"מ מטשארטקוב שאלה בענין ארון הקודש או ס"ת, ורצה דודי לומר לו שאינו מרגיש בזה שום שאלה, אמנם הרה"ק אמר לו תיכף, אין זה כוונתי, תלך לביתך ותעיין בזה ותכתוב לי. ואמר לי דודי, האתה סובר שלא מצאתי ספרים שמדברים מזה, אין זה מופת רק הרגשה שיש בזה שאלה".

רבינו היה גם הפוסק המכריע והקובע בכל השאלות ההלכתיות שנתעוררו בחצר הקודש טשארטקוב, כשהגאון רבי ישראל היילפרין זצ"ל, הדיין ומו"צ בחצר הקודש ממנה להפנות אליו שאלות אלה (דאס אידישע ליכט תש"כ, גליון 343). 'חוקה' זו היתה מנת חלקו של רבינו גם לאחר פטירת הרה"ק ר' דוד משה ז"ע. ולדוגמא, ראה שו"ת אמרי יושר (ח"א סי' ע"ז): "לכבוד הרב הה"ג מו"ה ישראל רפאפארט נ"י, רב ומו"ץ דאדמו"ר בטשארטקוב... לנכון הגיענו יקרתו... אשר דרש מאת כ"ק אדמו"ר שליט"א בדבר... ורצון קדשו לחוות דעתי בזה". ועוד שם (סי' ל"ד), "לקהילת טשארטקוב... אשר דרש ממני להביע חו"ד אודות התיקון שרוצים לעשות בציון אדמו"ר קוה"ק זצ"ל וויג"ע ועכ"י כדי שיוכלו הכהנים לבא שמה. הנה בהיותי שמה הראני החזן, שכרצונם לעשות...". רבינו דן בהיתר המוצע בהתקנת 'פתח פתוח' ד' על ד' טפחים בתוך האהל שעל ציון הרה"ק ר' דוד משה ז"ע. ובין הרברים הוא מציין את חשיבות 'מצוות השתטחות על קברי צדיקים', וראה עוד מנחת פתים (יו"ד סי' רפ"ט ס"ב): "ע"ד שאלתו בדבר המוזות שבחצר הקודש אדמו"ר שליט"א".

224. מפי החסיד הישיש רבי אלימלך רומפלער ז"ל.

225. מפי הרה"צ ר' ישראל פרידמן שליט"א ממאנשעסטער בשם הגר"י פלאקסר זצ"ל, ששמע זאת בבחרותו בישיבת יח"ל מפי הגאון ר' מאיר שפירא זצ"ל שהתלווה לה'אמרי אמת' באותו ביקור אצל רבינו, וסיפר זאת לתלמידיו בדברים שנשא בפניהם ביום 'הושענא רבא' האחרון לימי חייו. עובדה זאת הובאה בשינויים קלים גם ב'שיח וקנים' (ח"ב עמ' ק"ט); בקונטרס 'תפארת אדם' (שבסוף ספר 'דברי דוד'); בהקדמה לספר 'דברי בינה' - ביאלא (במדרש, עמ' ל"א); וב'תולדות אדמו"ר טשארטקוב' (שבסוף 'דורש טב').

226. הגאון ר' יצחק גליקמאן זצ"ל, תלמיד רבינו, במכתבו אל הרה"ג ר' מרדכי דוד צויבל שליט"א מאנטווערפן.

רבינו אף גילה באזני מקורביו, כי כאשר הוא מתקשה ונבוך בנושא מסויים בלימודו, הריהו מזדרז להקביל את רבו, שכן מיד בחזותו את תואר קלסתר פני הקודש, הדברים מתחזורים ומתבהרים אצלו כשמלה²²⁷. לא בכדי הקפיד רבינו שלא להחמיץ שום הזדמנות להופיע ולשבות בחצר הקודש, לא בעת השלג ולא בעת השרב, וטעמו ונימוקו עמו, כי בכל שבת שהוא שוהה ומסתופף בצל הרבי, הוא מרגיש וחש 'קבלת התורה', כמו בחג השבועות וזמן מתן תורתנו...²²⁸.

הערצתו המופלגת של רבינו אל שגב קדושת רבו, היתה גדולה ומפליאה כל כך, עד שבאחת ההזדמנויות כשערך את גדולת רבו והיה מונה את שבחיו, נשאל מפי אחד הנוכחים: "אם כן הוא, שהרבי מטשארטקוב גדול וקדוש עד כדי כך, במה כבר היתה יתירה עליו מעלת וגדולת הבעש"ט הקדוש בכבודו ובעצמו?", ורבינו ענה: "אמנם איני יודע, אינני רואה שום רבותא מעבר למדרגת רבינו, שניתן לציין כי בה הצטיין מרן הבעש"ט הקדוש יותר מרבינו". החסידים ביארו את כוונת דבריו, שנבצר מאיתו להבין כיצד יתכן לילוד אשה להעפיל למעלות רמות ונשגבות עוד יותר מאלה של הרה"ק רבי דוד משה זי"ע²²⁹.

פעם במוצש"ק שח רבינו ארוכות בענייני חסידות וסיפורי צדיקים כנהוג במקלות החסידים, והפליג מאוד בגודל קדושתו של הרה"ק מטשארטקוב זי"ע, ובתוך הדברים אמר: "פלא שהרה"ק לא היה מרבה להשמיע דברי תורה, ועל שולחנו ישבו חסידים ואנשי מעשה וביניהם רבנים גדולי תורה מפורסמים, וכשרק הסתכלו על צורתו זלגו עיניהם דמעות". כן הזכיר רבינו מה שסיפר לו אחד מחכיריו, שפעם אחת השכיב א"ע תחת השולחן סמוך לרגליו של הרה"ק כדי שיוכל לשמוע את דברי תורתו, ופתאום הרגיש שארכובותיו של הרה"ק דא לדא נקשן וכל כולו מזעדעזע, הלה התחלחל ולא ידע מה זה ועל מה זה, אך כעבור כמה רגעים פצה רבי דוד משה את פיו והתחיל להשמיע את תורתו. עוד סיפר, שפעם אחת הוריד הרה"ק את ראשו כלפי השולחן, וה'עולם' חשבו שעומד הוא להתחיל באמירת דברי התורה, והצטופפו מעל לראשו כדי לשמוע מדברות קדשו, לפתע פתאום הרים את ראשו ואמר: "אינני מרגיש עדיין תורה"²³⁰.

^{אוצר החכמה}

לעיתים קרובות היה קורה שהרה"ק מטשארטקוב לא הופיע לעריכת השולחן בליל שב"ק (פעם אמר הרה"ק הטעם, שמכיון שירד גשם בבוקר יום ועש"ק ע"כ היה לו היסח הדעת מן ההכנה שלו, ושוב לא הספיק להבין עצמו לבא להשולחן. כך הצליח להסוות את תהלכותיו כמגלה טפח ומכסה טפחיים) ובאותם השבתות הנהיגו שיהיה רבני"שער טיש, דהיינו שהרבנים שבאו לטשארטקוב להסתופף בצל הרה"ק, כמו המהרש"ם, רבינו, והרב מסטרי הגאון ר' ישעי' אשר יאלעם זצ"ל, היו מתאספים בחבורה ויושבים ומדברים ביניהם בדברי תורה²³¹.

למרות הערכתו והתבטלותו המוחלטת אל רבו, עמד רבינו על משמרתו וקיים בעצמו 'לא תגורו מפני איש' ואפילו מפני רבו. כאשר ביקר הגה"ק מצאנז-קלויזנבורג בשנת תשט"ז אצל

227. הרה"צ ר' ישראל פרידמן שליט"א ממאנשעסטער, ששמע מפי תלמיד רבינו הג"ר שלמה לאנדאו מטארנוב זצ"ל.

228. 'דאס אידישע ליכט' (שם). לפי שמועה אחרת מסופר, כי רבינו אמר שכשהוא נמצא בטשארטקוב בשולחנו הטהור של הרבי, הריהו מרגיש אותה התעוררות שהוא מרגיש בתפילת נעילה של יום הכיפורים.

229. מפי הגה"צ רבי אליעזר דוד פרידמן שליט"א.

230. הגאון ר' יצחק גליקמאן זצ"ל, תלמיד רבינו (שם).

231. 'שיח זקנים' (ח"א ערך רד"מ מטשארטקוב).

הגאון מטשעבין בירושלים, ושיחתם נסובה בין השאר על דמותם של הרבנים בדור הקודם, נענה הגאון מטשעבין וסיפר: יאזלאוויץ, עיר רבנותו הראשונה של רבינו, היתה במחוז טשארטקוב, וכיון שלעיר טשארטקוב לא היה בית דין משל עצמה, נשתייכו כל דיני התורה בעיר וגלילותיה לבית הדין אשר ביאזלאוויץ, אשר כאמור, שם כיהן רבינו כאב בית הדין. מעשה ובא לפני רבינו בראשית כהונתו ביאזלאוויץ איש פשוט והדיוט, ותבע את הרה"ק מטשארטקוב לדין תורה בפניו בטענה שהרה"ק חייב לו ממון. תיקנו רבינו ואמר לו: "מסתמא אין כוונתכם שהסכסוך הוא עם הרבי בעצמו, אלא עם בני ביתו או אחד המשמשים", אך האיש השיב: "לא, תביעתי היא על הרבי בכבודו ובעצמו", (כאן עזר הגאון מטשעבין, והטעים: "דאס איז געווען ביי ר' דוד משה וואס איז געווען בימים ההם א מלך ישראל, שריד בניו של האדמו"ר הקדוש מרוז'ין, והנה מופיע יהודי ומעיז להזמין לדין בפני אברך שהוא מחסידיו...").

רבינו בא במבוכה, התהלך אנה ואנה וחכך בינו לבין עצמו: "וואס איז מיר ווערט דאס גאנצע רבנות אם צריכים להזמין את הרבי לדין תורה". אך ללא היסוס החליט – הלא אנוכי אב בית הדין, ועלי לקיים את חובת התורה כדת וכמשפט. טבל רבינו את קסתו בדיו ועל אתר ערך מכתב עם כל התארים הראויים, ו...הזמנה לדין תורה, ושיגר עם שלוחו – שמש בית הדין. כעבור יום, קיבל את תשובת הרבי, בו הוא מודיעו כי קיבל את ההזמנה לנכון, וכי הוא ממנה את פב"פ עם כתב הרשאה לייצג אותו בעת הדין-תורה, ולטעון עבורו בפני הדיינים. ימים ספורים לאחר שרבינו פסק את פסוקו, הגיע תור נסיעתו על שב"ק לטשארטקוב כמנהגו מימים ימימה לנסוע לטשארטקוב אחת לכמה שבתות, אלא שהפעם היסס רבינו בדבר, כי היה ירא מהקפדתו ומתגובת החסידים. לבסוף נסע לטשארטקוב באימה, אך חששיו נמוגו, והשבת עברה כנהוג בלי שום שינוי. במצאי שבת כאשר נכנס אל הקודש פנימה להיפרד מרבו, בירכו הרבי לשלום, ונעמד ללוותו כשהוא צועד בעקבותיו עד הפתח, וכשיצא אמר הרבי: "זוהי דמות אמיתית של רב בישראל"²³².

רבינו לא שת לבו אל ספורי המופתים שנבדרו בין החסידים, והמעייט בערבך. כשלעצמו סבור היה, כי ה'מופת' הגדול ביותר הינו להיות עובד ה' אמיתי, ואין לבכר את הטפל על פני העיקר. כאשר נודמן לו באחד הימים לשמוע את מיודעיו חסידי טשארטקוב מתווכחים ביניהם האם נכון הדבר המפורסם בפי העולם, כי בעת שהרבי מקדש על הכוס בליל שב"ק אזי היין בגביע שלו תוסס ומעלה אבעבועות, נענה אליהם רבינו: "יא געקאכט, נישט געקאכט, דער עיקר אז ער אליין האט געקאכט". אולם גם הוא העיד נאמנה, שבעת עריכת שולחנו הטהור ראו כולם כי הרבי עצמו אינו נמצא כלל בעלמא הדין, לפעמים נתוודע כי לא ידע ולא הרגיש מאומה ממה שהתרחש על יד השולחן הטהור. כמו כן העיד רבינו כי בכל משך אמירת 'זיהי נועם' לאחר הדלקת נר חנוכה, ראו הנוכחים עין בעין כי צורתו נשתנתה לגמרי²³³.

232. מפי הרה"ח ר' אלי' קרויטווירט שליט"א בשם הגאון מטשעבין וצ"ל: קובץ 'קול התורה' (תשרי תש"ס עמ' נ"ה).

233. 'שית זקנים' (ת"א ערך רד"מ משורטקוב).

ברא כרעא דאכוה

גם את בנו הרה"ק ר' ישראל מטשארטקוב העריץ רבינו וחיבב עד למאוד, עוד בחיי אביו הרה"ק ר' דוד משה זי"ע. פעם נודמן לו לרבינו להיות בטשארטקוב עם רבו ה'כוכב מיעקב', הרב והתלמיד עסקו גם שמה כדרכם בפלפול בעמק הלכה, וכדרכה של תורה זה אומר בכה וזה אומר בכה. כשהגיעו לידי ויכוח, ולא הצליחו להגיע לעמק השוה, הציע רבינו לרבו שיביאו את הענין לפני הרה"ק ר' ישראל לשמוע את חוות דעתו, אולם רבי יעקב'לי היסס בדבר אולי ייגרם לו כיסופא ביודעין ובלא יודעין. אך רבינו הוסיף והפציר בו להכנס אליו בצוותא כי שכלו ישרה ודעתו זכה.

לבסוף כשהלכו ושטחו בפניו את ספיקותיהם, ישב רבי ישראל דומם והאזין לכל מהלך השקלא וטריא מבלי להוסיף או לגרוע דבר. כשיצאו משם פנה רבי יעקב'לי אל רבינו בכעין טרוניא: "הלא הוא הדבר אשר יגורתי, מראש חששתי שלא לשאול אותו ולביישו, והלא גם בגמ' (שבת ג' ע"ב) מצינו כי קאי רבי בהאי מסכתא לא תשיילי במסכתא אחריתי...". מה מאוד גדלה שמחתם כאשר לאחר כמחצית השעה שלח רבי ישראל לקרוא אחריהם, והשיב להם דבר קולע אל השערה בנבכי הסוגיא, חידוש שנתיישב על לבם, ושמוחו על דבריו כמוצאים שלל רב. כשנודע הדבר לאביו הרה"ק ר' דוד משה, התמרמר באזני בנו: "האם לזאת עמלתי והשקעתי כך מן המיטב, כדי שהרב מהרימלוב יתוודע כי למדן אתה, הזו התכלית הרצויה?"²³⁴.

בכותרת המתנוססת מעל הסכמתו של הרה"ק ר' ישראל זי"ע לספר 'חידושי רמ"ל' שרבינו הוציא לאור²³⁵, כותב רבינו: "מכתב עוז מכ"ק הרב הגדול, בוצינא קדישא, קדוש ישראל, נחל נובע מקור חכמה, עשר ידות לו בנגלה ובנסתר, הילל בן שחר כקש"ת מו"ה ישראל שליט"א, בן אדמו"ר קוה"ק ראש גולת אריאל שליט"א מטשארטקוב".

בהושענא רבא שנת תרס"ד לפ"ק נשבה ארון האלקים ונשמת הרה"ק ר' דוד משה זי"ע עלתה בסערה השמימה. רבינו המשיך לבוא אל חצר בית המלכות, אל קדם בנו וממשיך דרכו הרה"ק ר' ישראל זי"ע, וקיבל את מרותו בהכנעה ובהתבטלות, במיוחד היה נוהג לבוא אל שולחנו של הרה"ק ר' ישראל'טשע בהושענא רבא יומא דהילולא של אביו הק' ר' דוד משה זי"ע, וכן נהג לבוא אליו בימי החנוכה²³⁶.

גם הרה"ק רבי ישראל'טשע היה מראה לרבינו אותות יקר וגדולה נדירים, וכשהיה רבינו פותח את הדלת ליכנס אל הקודש פנימה, היה הרה"ק קם ממקומו והולך לקראתו לקבל פניו.

²³⁴. 'נזר ישראל' (עמ' קנ"א).

²³⁵. ראה להלן פ"י – 'שירי טהרה'.

²³⁶. מענין לענין, אודות חיבת הקודש שרחש רבינו לרבו, סיפר הרה"ח ר' ישראל דרענגר ז"ל, מקראקא-אנטווערפן, מחסידי הוסיאטין, שהיה נוכח בילדותו בסמוך לרבינו בתחנת הרכבת, כשהמתין בהתלהבות לקבל את פני רבו הרה"ק ר' ישראל'טשע זי"ע. ויהי כאשר ראו ממרחק את הרכבת המתקדמת, התחילו עיניו של רבינו לזוג דמעות שליש מרוב התרגשות.

רבי ישראל אף מתארו (בהסכמתו על הספר 'חידושי הרמ"ל הנ"ל): "ידידי ורב חביבי הרב הגאון הגדול, חריף ובקי, ותיק וחסיד, חכם ונבון כש"ת מו"ה מאיר נ"י אבד"ק יאזלוויץ יצ"ו".

רבי ישראל שהיה מפורסם לגאון אדיר, היה מפלפל עם רבינו תכופות בהלכה. פעם נצטברו אצל הרה"ק קושיות בעניינים חמורים ברמב"ם כהל' תרומות ומעשרות, המתין לבוא רבינו אל חצר הקודש, כאשר אך דרך על מפתנו ונכנס לפני ולפנים, הרצה הרבי ושטח בפניו את קושיותיו²³⁷. כשבנה הרה"ק הנ"ל את המקוה בעיר וויען, עשה אותו על דעת רבינו והרב מאלטשטאט זצ"ל²³⁸.

שושלת הקודש לבית צאנו

למרות היות רבינו ממשפחת ומתלמידי חסידי בית רוזין וטשארטקוב, מ"מ עזה היתה הערצתו ודביקותו בתורת מרן הגה"ק בעל דברי חיים זי"ע מצאנו וביוצאי חלציו. ופעם אמר רבינו להרב מטשעביץ: "מלבד מה שאני חב למר אביו הרבה כ"כ, על שלימדני תורה, עוד הנני חב לו הכרת טובה יתירה על שהדריכני במעגלי צדק בימי המחלוקת וחילוקי הדעות בין חסידי טשארטקוב וצאנו, באומרו אלי: 'מאיר, הרי אתה נכנס ויוצא בקלויזין, השמר לך פן תשמע קול מלעיבים במלאכי אלקים, זכור במי המדובר, סירעדט זיך דא פין א כארדיטשוב'ע רבי"²³⁹.

רבו ה'כוכב מיעקב' בעצמו, היה רגיל לנסוע בכל שנה להסתופף בצל מרן ה'דברי חיים' זי"ע²⁴⁰. ופעמים רבות היה משוחח עמו בלימוד בפלפולא חריפתא ובפטיטיא דאורייתא. סיפר רבינו, שפעם בהיות רבו בצאנו התנהלו דין ודברים שקלא וטריא בינו לבין ה'דברי חיים' בענין עמוק. ויהי כאשר יצא רבי יעקב'לי מבית ה'דברי חיים' ונתן לדרך פעמיו, נזכר שבמקום מסויים בש"ס נמצא ראייה וחיוק גדול לדבריו, ובכן חזר מיד לבית ה'דברי חיים'. והנה אך כאשר דרך על מפתן ביתו וטרם פצה פיו, פנה אליו הרה"ק והקדימו: "ואת"ל ראייה לדברך ממקום פלוני בש"ס, הלא תמצא פירכא לזה מתוס' פלוני שבמס' פלוני"²⁴¹.

אורח' 1234567

גם בספרי רבינו רואים את גודל הערכתו וחרדתו לפסקי הלכה שיצאו מפורשים מעטו של מרן הדברי חיים זי"ע. ובמקום אחד (אמרי יושר ח"ב סי' פ"ה) לאחר שמפלפל בדברי הגה"ק מצאנו בדיני מקואות, מסיק: "ועכ"ז חוששני מאוד לעשות מקוה לכתחלה נגד דעת בעל דברי חיים ז"ל". וכן כותב במקום אחר (שם סי' צ"ז): "ואם כי יש לפקפק בדבריו וכו' אבל הדבר יצא מפיו וראוי להחמיר".

237. 'שיח וקנים' (נד"א עמ' קנ"א) בשם הגר"ל ווילנער.

238. הרה"ח ר' יוסף האלפערן ז"ל ממאנשעסטער בשם הגה"צ ר' משולם אשכנזי זצ"ל מטאנאסלאוו – נרפס בס' 'מעדני יוסף'.

239. 'דרך כוכב מיעקב' (עמ' ל"ג).

240. 'שיח וקנים' (נד"א עמ' של"ט), בשם הגה"צ ר' אלחנן היילפרין שליט"א.

241. 'אמרי רבש' (עמ' קע"ד) ששמע מפיו הרה"ג ר' אהרן יודא אראק ז"ל ששמע זאת מפיו דודו – רבינו.

סיפר נכד הגאון מבראדי זצ"ל – ידידו הקרוב של רבינו, שפעם אחת כשפלפלו זקינו עם רבינו בשאלה אחת בהל' עגונות, תינה בפניו הגאון מבראדי שיש לו הוכחות ברורות נגד מסקנות בעל דברי חיים בענין עגונה, רק ירא לנפשו מטעם שהגה"ק מצאנו כותב באחד מספריו שלפסקי ההלכות שלו יש טעם גם בנסתר, ורבינו הסכים אליו בזה בחדרת קודש²⁴².

רבינו הפליא את מה שהעיד מרן הקדוש מצאנו זי"ע על עצמו, כי בעת תפלתו הוא שוכח לגמרי שישנה 'תורה' בעולם... האיך גדול בתורה כמותו שולט כל כך על מוחו שלא יעלו דברי תורה על לבו בשעת התפלה²⁴³.

אברהם הכהן

פעמיים ביקר רבינו בשינאווא אצל מרן הגה"ק בעל 'דברי יחזקאל' זי"ע, בנו בכורו של בעל ה'דברי חיים'. כשנשאל רבינו האם הכיר את הרה"ק משינאווא, השיב: "געקענט נישט, איך האב עהם געזעהן" [= לא הכרתי, ראיתי בלבד]. ופעם ברבות הימים התבטא רבינו: "אם הייתי יודע שנמצא היום 'יהודי טוב' כמו הרבי הזקן מטשארטקוב או כמו ר' יחזקאל'ע שינאווער, הייתי הולך אליו כרגל הרבה פרסאות"²⁴⁴.

כמו"כ היה ביחסי ידידות עם בניו ונכדיו של ה'דברי יחזקאל' זי"ע. בימי מלחמה"ע הראשונה שהה הרה"ק ר' משה משינאווא זי"ע בוויען. כליל פורים דפרוים סר רבינו להתפלל בבית מדרשו של רבי משה'לע, שקרא את המגילה בהתלהבות רבה כדרכו בקודש, רבינו אסף וקיפל אז את גאוונותו בתורה ואת רוב שנותיו, ובענוות רוחו טיפס ועלה על הספסל שלמול פני רבי משה'לע, עליה נעמד כדי לחזות בעבודתו הק', רבינו לא גרע ממנו עין במשך כל זמן קריאת המגילה, ויהי הדבר לשיחת היום בפי יהודי וינא²⁴⁵.

פעם כשבא נכדו של ה'דברי יחזקאל', ה"ה הרה"ק ר' יחזקאל מציעשנוב זצ"ל הי"ד (בן הרה"ק ר' שמחה ישכר בער מציעשנוב זצ"ל) לשובות בטארנא כשהיה עוד אברך צעיר לימים, יצאו לקראתו קהל גדול של חסידים ונכבדים לקבל את פניו, ובראשם רבינו וחברי בית דינו²⁴⁶.

בתקופת כהונתו של רבינו בעיר טארנא קבע את מקום תפלתו בהקלויז המפורסם של חסידי צאנו בעיר, שעמד תחת שרביט הנהגתו של הרה"ק ר' לייבוש טארנער זצ"ל (בנו הרביעי של ה'דברי יחזקאל' זצ"ל)²⁴⁷.

242. הקדמה לשו"ת 'מחזה אברהם' (ח"ב עמ' 11).

243. 'י"ג אורות' (ח"א עמ' ל"ב), בשם הגה"ק רבי יעקב מפשעווארסק זצ"ל, ששמע מחסידים בטארנא.

244. 'שיח וקנים' (ח"א עמ' שני"א) בשם הגרא"ל ווילנער.

245. 'רבינו הקדוש משינאווא' (ח"ג עמ' תקצ"ד).

246. שם (עמ' ת"ש). ראה תשובת רבינו אליו, בשו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' ק"ה): ל"כ הרב המאוה"ג הצדיק פרי קודש הילולים מו"ה יחזקאל האלבערשטאם נ"י אבר"ק ציעשינאב.

247. שם (עמ' תש"ב).

אהבה רבה ואהבת עולם שררה בין רבינו והגה"ק ר' חנה הלברשטאם מקאלאשיץ זצ"ל הי"ד (בנו של הגה"ק ר' מנחם מענדל מפריסטיק חתן ה'דברי יחזקאל' זי"ע). פעם כאשר נזדמנו אהרדי חרד רבינו לקראתו בהתרגשות, ומגודל חיבת הקודש נשק לו רבינו. תחת אחד השיחים אודות מצות סוכה, הקשה לו רבינו על מאמר זקינו הגה"ק מראפשיץ זי"ע, שמצות סוכה מיוחדת בזה שכל הגוף נכנס לתוך המצוה לרבות המנעלים (פאדקאוועס), והלא גם במצות ראייה בעזרה כל הגוף עולה ליראות את פני ר', השיב לו הרב מקאלאשיץ מיניה וביה: "הוא אשר דיבר הרה"ק מראפשיץ, שלתוך הסוכה נכנסים עם המנעלים, לאפוקי מצות ראיית העזרה, שאסור לעלות להר הבית במנעלים"²⁴⁸.

גם עם הרה"ק רבי בן ציון מבאבוב זצ"ל הי"ד עמד רבינו בקשרי ידידות אמיצים. וכאשר נזדמן הרה"ק מבאבוב זצ"ל להיות בעיר טארנא בשנת תרפ"ג לפ"ק נפגש עם רבינו והיו יושבים ומשתעשעים בדברי תורה. השיחה נסובה אודות התנהגותו של מרן הגה"ק מצאנז זי"ע שפור נתן לאביונים בהפלגה יתירה בערב סוכות דייקא, עד שפעם אחת חילק בערב סוכות ח"י מאות זהובים, ומקורו טהור בכתבי האר"ז"ל (פרע"ח שער חג הסוכות פ"ד), והוסיף ע"ז הרה"ק הנ"ל רמו נפלא בשייכות מצות צדקה לחג הסוכות²⁴⁹, כשמוע רבינו את דבריו נתפעל מאוד, ובהתרגשות רבה אמר: "באבובער רב, הרי"ז רמו אמת לאמיתו, קולע אל השערה, הלא זה חלקכם בתורה!"²⁵⁰.

פעם טרח אחד מנכדי הגה"ק מצאנז זי"ע ובא מפעסט שבהונגריה לוינא אל רבינו בבקשה שיתן לו כתב תעודה שלומד להוראה, שהיה נחוץ לו בכדי להיפטור מהצבא. התנצל רבינו ונענה: "למה הטרחת את עצמך לבוא מפעסט, הלא אם היית שולח בקשתך במכתב הייתי משגר אליך כתב זה תיכף ומיד, ובאם חששת מכיון שאני טשארטקובער חסיד... אגיד לך, אני חסיד בכלליות, ובגין שמוצאי מזה הגליל, לכן אני טשארטקובער חסיד, ובאם הייתי מגלילות בעלזא הייתי בעלזער חסיד"²⁵¹.

כאשר ביקר הגה"ק מצאנז – קלויזנבורג זצ"ל בגיל חמשה עשר שנה בבית רבינו בכדי להיבחן אצלו ולהתעטר מאיתו בסמיכת חכמים והיתר הוראה, נתגלגלה השיחה מענין לענין

248. י"ג אורות' (ח"א עמ' שס"ו).

249. והי"א ל"ו נרפס"ה בספרו 'קדושת ציון' (פר' אמור), וז"ל שם, שמנין הטפחים של הכשר סוכה עולה במכוון כמנין צדקה. דהסוכה היא ז' על ז' טפחים, היינו מ"ט טפחים מרובעים, זהו שיעור הסכך. והדפנות אשר נצרכים להכשר סוכה, היינו שנים כהלכתן והשלישית טפח אשר הן בגובה עשרה טפחים, הרי לכל דופן שבעים טפחים מרובעים והדופן השלישי שהוא רק טפח בגובה עשרה הרי עשרה טפחים, וביחד הם ק"ג טפחים מרובעים. ובצירוף שיעור הכשר הסכך של מ"ט טפחים מרובעים, סך הכל קצ"ט טפחים מרובעים, שעולה כמנין צדקה. הרי שבהכשר הסוכה בדפנותיה ובסככיה במדותיה ובטפחיה מרומז ענין הצדקה, וחושבנא דדין כחושבנא דדין.

250. גליון 'פרי הדרים' (גליון י' שנת תשנ"ט). וע"ע בספר 'כל הכתוב לחיים' (הובא בספר 'נור הקודש', מנהגי חג הסוכות) 'ששמע זאת בעצמו מהרה"ק רב"צ מבאבוב, ושם נאמר כי היה זה בעת שרבינו שהה בחוליו בעיירת המרפא 'טשענסקאוויץ' הסמוכה לבאבוב, בכדי לשאוף אויר צח, והגה"ק מבאבוב בא לבקרו באכסנייתו. ראה עוד לעיל פ"ג – 'זכרו תורת משה', ולהלן פ"ט, אודות קשרי רבינו עם הרה"ק מבאבוב.

251. 'שיח זקנים' (ח"א עמ' שנ"א) בשם הגרא"ל ווילנער.

בשלל נושאים ברחבי התלמוד, וקרן הצורב הצעיר עלתה בעיני רבינו. כשסיימו, הלך רבינו ללוותו. לפי עדותו של הגה"ק מקלויזנבורג, דר אז רבינו בקומה העליונה, אך כל זה לא מנע בעדו לשרך את רגליו ולרדת ממרומי הבנין עד לרחוב העיר, היה זה בערוב ימיו של רבינו כאשר היה מפורסם כבר לגדול הדור כזקן שקנה חכמה. כשהפציר הבחור הצעיר ברבינו שיחזור ולא יטריח את עצמו, סירב ברצותו לכבד 'צאנזער אייניקל', אפילו נער צעיר...²⁵².

עב אדמור"י בית בעלזא

רבינו העריץ מאוד את צדיקי בית בעלזא לדורותיהם, ואף טווה עמם קשרי ידידות והערכה נאמנים. הוא זכה להיות עוד משובתי שבת בצל מרן הגה"ק ר' יהושע מבעלזא זי"ע, ולעשות את השבת במחיצתו. טעמה הנשגב של שבת נעלית זו לא פגה ממנו שנים רבות, ולאחר עשרות שנים סיפר רבינו להגה"ק מצאנז-קלויזנבורג זצ"ל שכאשר שמע מהגה"ק ר' יהושע מבעלזא זי"ע בערש"ק לפני מנחה את אמירת המזמור 'הודו לד' כי טוב', אמר בלבן, אילו לא באתי אלא לשמוע דבר זה דיי²⁵³.

במיוחד נתקרב רבינו אל מרן הגה"ק רבי ישכר דוב מבעלזא זי"ע, שרחש רגשי כבוד והערצה עמוקים אל רבינו ותורתו כמו גם אל פרשת צידקותו וקדושתו. הגה"ק מהרי"ד היה מעורר ומדרבן את הבחורים מחסידיו לשהות בישיבתו ולחפון בקירבתו של רבינו, והרבה מתלמידי רבינו נמנו על חסידי בעלזא. לאחר פטירת הגאון המהרש"ם זצ"ל לא היה מהרי"ד חותם על שום כרוז הנוגע לענייני הכלל, אלא א"כ הביע רבינו עליו מקורם את הסכמתו ואת חתימת ידו. לחסידי בעלזא בעיר טארנא, גילה המהרי"ד כי 'יהודי כמו הרב מטארנא מנהיג את העיר בקדושתו, ומן השמים מסייעים בידו לבל יאונה בה כל מכשול'²⁵⁴.

ידידות זו החלה בעת ששהה הגה"ק מבעלזא זמן קצר בוויען בשנות מלחמת העולם הראשונה, לצורך רפואת עיניו. רבינו הלך אז לבקרו, והרב מבעלזא שמח מאוד לקראתו, השניים החלו לשוחח ולפלפל בדברי תורה מענין לענין, כשזה מוטיב וזה מפרק, וכך נשאו ונתנו בהלכה שעות ארוכות, כשהמהרי"ד חושף בפניו את זרוע עוזו בחדרי תורה. פגישה זו הותירה אצל רבינו רושם עז, ומשם הערצתו ואהבתו להרב מבעלזא. גם בשנים הבאות בעת יושבו כבר בטארנא, מדי נסיעתם של חסידי בעלזא בני טארנא להגה"ק מהרי"ד, היה רבינו שולח עמדם פתקא להרב מבעלזא. וכשעבר פעם הרב מבעלזא במסילת הברזל דרך טארנא, ורבינו לא היה אז בקו הבריאות, שיגר את תלמידיו שיצאו להקביל את פני הרב מבעלזא במקומו²⁵⁵.

252. מתוך שיעור חורש"י פר' פקודי תשל"ו, נדפס בקונטוס 'בחדרות חיים' (תשרי תש"ס - גליון יח, עמ' קי"ז).

253. 'שפע חיים' (שביב"ס עמ' קנ"ה) וראה עוד 'שיח זקנים' (ח"א עמ' שמ"ט).

254. ראה עוד לעיל פ"ה - 'ותורה יבקשו מפיהו', לעיל פ"ו - 'רבינו למדנו אורחות חיים', ולהלן פ"ה - 'ראש וראשון לכל דבר שבקדושה'.

255. 'אדמור"י בעלז' (עמ' רל"ד). אגב, בעסקנו בקשרי רבינו והערכתו אל בית בעלזא, יש בנותן טעם לשבח להוסיף

יפה כח הבן מכת האב

כמו"כ שררה ידידות איתנה בין רבינו ומרן הרה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע עוד בחיי אביו המהרי"ד, ולפעמים אף ביקש רבינו מאת אנשי עירו שנסעו לבעלזא, שיזכירו אותו גם לפני מהר"א, וזאת למרות שאביו הגה"ק היה עדיין בחיים חיותו, רבינו הוסיף על כך התנצלות בפני החסידים, ואמר: "יתכן שזוהי פגיעה בכבודו של אביו הרבי, אבל מה אעשה – אני לא ראייתי עוד אדם שלם כמוהו". והוסיף: "אצל כל הצדיקים מתמעטין הדורות, רק בבעלזא יפה כח הבן מכת האב..."²⁵⁶.

פעם כשנקלעו רבינו עם הרה"ק מהר"א בעיירת המרפא 'קרעניץ', נפגשו השניים ושוחחו ביניהם מדי יום ביומו, בתקופה לאחר שחזר רבינו לטארנא לא עבר יום שלא דיבר מהרה"ק מהר"א, והיה אומר בזה"ל: "איך האב נאך נישט געזעהן אזא הייליגע לעכטיגע צורה, איך קען נישט פארגעסן פון די הייליגע צורה"²⁵⁷.

רבינו העריך מאוד גם את גדלותו בתורה של הרה"ק מהר"א זי"ע, אף שלא היה מפורסם בעולם כגאון מופלג בחדרי תורה, כי פרישותו וקדושתו האפילו על גאונותו, וכפי שהתבטא רבינו עליו פעם: "העולם חושבים שהוא רק צדיק, האמת היא שהוא מלא על כל גדולתו בתורה"²⁵⁸.

בתקופת שהותו של הגה"ק מהרי"ד מבעלזא בוינא, הלכו פעם רבינו וידידו הגאון מבראדי בעל 'מחזה אברהם' לבקרו בביתו נאווה קודש. כשחזרו אח"כ לביתם בצוותא, ציוה הגה"ק מהרי"ד לבנו הרה"ק מהר"א שילך ללוותם, וכן עשה כמצוותו. עלי דרך נשאו ונתנו שני הגאונים בדברי תורה והלכה, אבל המהר"א לא התערב ב'משא ומתן' משוב ועד רע, הבעת

עובדא זו אודות הערכת רבינו אל גדולי החסידים – היושבים – בבעלזא. אחד מחסידיו בעלזא, היושבים, הג"ר רבי שלמה סקולער זצ"ל, היה גדול בתורה ונחבא אל הכלים כדרך חבריו, פעם נשלח בשליחות מרן מהרי"ד אל רבינו בענין מסויים. תוך כדי שיחתם, פנה אליו רבינו ושאלו אם יודע הוא ללמוד, שכן רבינו דימה כי ר' שלמה הינו בעל הבית פשוט. ר' שלמה חש באי נעימות, והשיב במשיכת כתף כאומר... "כן, קצת". החל רבינו לשוחח עמו בלימוד, מענין לענין, והופתע לראות לפניו יהודי בר אוריין, ת"ח עצום, היודע ללמוד יותר מ'קצת'. שאלו רבינו על מעמדו, והלה השיב: "אני מועירא דמן חבריא בבעלזא". נענה רבינו והפסיד: "אם אתה מן זעיריא, אני מבין כבר מי הם ברבריא דחבריא..." (פאר משה הנדפס מצורף לספר דבר חן, לוד תשס"ז. פ"ג).

256. שם (עמ' מ"ז). וראה עוד קובץ 'תורה אור' (עמ' ר"ט), בשם החסיד הישיש רבי אלימלך רומפלער ז"ל, כעין האמור, כי רבינו ענה למחותנו הג"ר אהרן צוקערמאן, על שאלתו בנוגע למרן מהר"א: "איך האב נאך נישט געזעהן אזא אדם השלם".

257. קובץ 'תורה אור' הנ"ל (שם). ושם מסופר כי באחת השיחות ששח רבינו אודות גדלותו של מהר"א, נכחו שם אנשים שלא היו מחסידיו בעלזא, ולמשמע דברי הערצתו של רבינו, נענו: "אבל הוא בטלן", ורבינו הוכיחם בשבט פיו וגער בהם: "וואס איז מיט אייך, צו זענט עטץ שוטים, צו מאכטס עטץ ענק שוטים, דער יוד צוברעכט זיך זיין הייליגען מח פארען אייבירשטען, עהר האט א הייליגען מח און צוברעכט עס פארען אייבירשטען".

258. 'שמואל בדורו' (י"ח נ"ב) בשם הגר"ש עהרנפעלד זצ"ל ממאטסדארף, ששמע זאת מפי רבינו. בקובץ 'תורה אור' הנ"ל (שם) מסופר כי לאחר שחזר רבינו מעיירת המרפא קרעניץ, סיפר לגאב"ד מאטסדארף שבא לבקרו, כי היה בקרעניץ, וראה שם שני חידושים: [א] את האדמו"ר מגור, בעל 'האמרי אמת', שהעולם אומרים שהוא גדול בתורה, וראיתי שהוא גם מעיין הנובע ביראת שמים. [ב] את מהר"א מבעלזא, שהעולם אומרים עליו שהוא גדול בקדושה ויראת שמים, ואני יכול להעיד שהוא זוכר אורח עם המגן אברהם ישר והפך!...

ע המאיר בשערי החסידות לעולם

פניו ענתה כאילו אינו מבין עומק פלפולם כלל, תמהו רבינו והרב מבראדי בינם לבין עצמם על כך שבנו של הרב מבעלזא אינו יודע להעיר כלום... אחר כברת דרך הגיע תחילה הרב מבראדי לביתו, ומהר"א המשיך ללוות את רבינו שדר במקום רחוק יותר, או אז העיר לרבינו דבענין שהגיד הרב מבראדי יש לעיין בתוס' פלוני במסכת פלונית. בהגיע רבינו לביתו מיהר ועיין בדברי התוס', ונתברר לו שכל הפלפול שאמר הרב מבראדי מופרך משם. רבינו נתפעל מאוד וסיפר זאת להרב מבראדי, אשר הצטרף להתפעלותו מכח תפיסתו, חריפותו ובקיאותו, אך במיוחד הפליאו את כוח המעצור שנתן לרוחו שלא להעיר על מה שנעלם מהם²⁵⁹.

גם הרה"ק מהר"א העריץ מאוד את רבינו, ופעם אף השתבח בשמו, כשהוא מתבטא: "ב"ה ישנם כיום חסידים גדולים בתורה", ומנה ביניהם את הגאונים: הרב מבראדי, הרב מטארנא, והרב מראדאמישל²⁶⁰.

חתן רבינו, הגאון ר' ברוך צוקערמאן זצ"ל, מתאר במכתב לחותנו את שהותו בשב"ק אצל הגה"ק מהרי"ד זי"ע, ובסיום הדברים הוא כותב: "בעת פרידתי מאת בנו הצדיק ה"ר אהרן שליט"א שאל אותי על שלום מו"ח הגאון שליט"א בענין הבריאות ובמצב בכלל, וכאשר אמרתי לו הידידות שיש בינו ובין מו"ח הגאון שליט"א אשר ראיתי כמ"פ וגם עתה, פקד עלי לפרוס בשלומו הטוב של מו"ח הגאון שליט"א, ואמר שמתי שאראה את מו"ח הגאון שליט"א אמסור הפריסות שלום למו"ח הגאון שליט"א"²⁶¹.

עם ה'אמרי אמת' מגור

בתקופת התגוררות רבינו בוויען, נסע כ"ק מרן הגה"ק מגור זצ"ל בעל 'אמרי אמת' בפעם הראשונה לעלות לארץ ישראל, בדרך נסיעתו ביקר בוויען בדרכו למדינת איטליה. רבינו הלך ביחד עם הרב מבראדי לקבל פני הרבי מגור. לאחר מכן שאל הרב מבראדי את רבינו: "נו, וואס זאגט איר עפעס צו דעם פולישן רבי". ענה רבינו: "וואס א רבי איז ווייסען מיר נישט, נאר אז יראת ד' חופף עליו דאס קען יעדער איינער זעהן"²⁶².

מאידך, לא הזדמן לו להרה"ק מגור להשיב לרבינו כגמולו ולכבדו בביקור נימוסין, כי אצה לו הדרך. לאחר נסיעתו מוינא העירו מקורביו את אזניו, כי היה זה בבחינת שגגה היוצאת מלפני השליט, וכי הדברים נראים כולזול ופחיתות כבוד ברבינו, הרה"ק מגור הצטער מאוד למשמע אזניו, וכאשר העתיק רבינו את מגוריו ל'טארנא', ערך אליו מכתב ברכה ושילב בה דברי פיוס והתנצלות.

259. "י"ג אורות" (ח"ב עמ' שט"ז) בשם הרה"ק ר' איציקל מפשעווארסק זי"ע.

260. מפי הגה"צ ר' אלחנן היילפרין שליט"א.

261. נרפס בספרו 'אמרי ברוך' שבסו"ס 'בית אהרן' עמ"ס הוריות (ס"ג).

262. 'עיר הגולה' (עמ' תמ"ד). וראה עוד לעיל הערה 258 דברי רבינו לגאב"ד מאטסדארף בענין זה.

ה' שלח תרפ"ב

כבוד ידיד נפשי הרה"ג חריף ובקי, חסידא ופרישא וכו' וכו' מה"ר מאיר שליט"א רב בטורנא יצ"ו.

באתי לברכו בקביעת מקומו מחדש, שיהי' ולכל ביתו למז"ט, מי מנוחות בכה"ע, ויוכה להרביץ תורה ולהרבות כבוד שמים כחפצו.

מאד הי' לי שברון רוח וצער בהיוודע מגיסי הרב הג' מבענדין שי' שהייתי בגרס פגמא בכבוד כ"ת מה שלא הייתי בביתו לבקרו בעיר וויין, באמת הי' שגגה כעין אמרם לאו אדעת'י, ואבקש סליחתו, ואולי עוד יעלה בידי בעזרתו ית"ש לבקר את כ"ת במקומו החדש.

הננו בזה ידידו דוש"ה בלונ"ח
מצפה להשיבני סלחתי
אברהם מרדכי

למרות האמור, לא נתקררה דעתו של הרה"ק מגור מחשש גרמא של פגיעה בכבוד התורה, ובאותה שנה בתקופת הקיץ חקר האדמו"ר מגור זצ"ל להיכן יסע רבינו לתרופת גופו, וכאשר נודע לו שרבינו יסע לקרעניץ, שינה מדרכו בכל שנה ליסע למארינבאד על ימי הקיץ, ונסע לקרעניץ. עם בואו לקרעניץ, הלך לבקר את רבינו. חסידי גור שהיו שם, ערכו סעודה קטנה בבית רבינו לכבוד הרבי מגור, והרבי מגור אכל מקערה אחת עם רבינו, ואף טעם מהשיריים של רבינו, לאות הוקרה וחביבות²⁶⁴.

באחת משיחותיו של רבינו עם הגה"ק ה'אמרי אמת' מגור זצ"ל, שאלו רבינו: "מצינו בגמ' (יומא ע"א). הרוצה לנסך יין ע"ג המזבח ימלא גרונו של ת"ח יין. וקשה, למה לא מצאו עצה פשוטה יותר, שילמד הלכות נסכים, כדרך שאמרו בכל הקרבנות (מנחות ק"י). כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם". כהרף עין השיבו ה'אמרי אמת' זצ"ל בקיצור כדרכו: "עס שטייט דאך נישט". למשמע דבריו אדמו פני רבינו מרוב התרגשות. כשיצא מעל פניו ביאר לתלמידו שליווה אותו: "פלאי פלאים! כבר שאלתי שאלה זו להרבה גאונים ותירצו לי באופנים שונים כל אחד לפי דרכו, אך אף אחד מן התירוצים לא נתקבל על לבי, והנה בא הרבי מגור והשיבני תשובה קולעת בפשטותה ובנכונותה כאחד, שהרי ענין זה שהעוסק בתורת קרבן כאילו הקריבו, נלמד ממקרא (ויקרא ז, ל"ז): 'זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמילואים ולזבח השלמים', ובפסוק זה אכן לא נזכרו כלל נסכים, ולכן לא שייך לקיים בזמן הזה מצות ניסוך היין באמצעות לימוד תורת נסכים²⁶⁵."

²⁶³. נמצא בגנזי הד"ר יצחק צ'אראנסקי הי"ו.

²⁶⁴. הג"ר שמעון פירסט בספרו 'עיר הגולה' בשם תלמיד רבינו הרה"ג ר' מיכל פרעמינגער ז"ל.

²⁶⁵. 'ראש גולת אריאל' (ח"א עמ' ש"ט) בשם הגה"צ רבי יששכר בער ראטענבערג זצ"ל אבד"ק וואידיסלאוו.

בצל ה'אהבת ישראל' מוויז'ניץ

בהיות רבינו בוינא, הלך פעם בליל שבת קודש בלויית תלמידו ובן אחותו הגאון ר' אהרן לייב ווילנער, לשולחנו הטהור של הרה"ק בעל 'אהבת ישראל' מוויז'ניץ זצ"ל שנקלע לאתריהו באותו פרק. בלכתם בדרך, שח רבינו לבן לוייתו, כי הרה"ק מוויז'ניץ הוא "משיירי כנסת הגדולה"²⁶⁶.

לא עם הארץ חסיד

רבינו היה דבוק מאוד בתורת מרן הבעש"ט הק' ותלמידיו זי"ע, תוך שחסידותו ותורתו משלימות ומשביחות האחת את רעותה. רגיל היה למצוא סימוכין ומקורות בדברי חז"ל והראשונים, לפתגמין קדישין או להנהגות ישרות של רבותינו הקדושים רועי החסידות. מדברי הרמב"ם הפוסק שהדלקת הנרות בביהמ"ק היתה כשרה אף בזר משא"כ בהטבת הנרות, שצריכה להיות בכהן דוקא, הביא רבינו ראייה למה שמקובל אצל החסידים, כי ההכנה למצוה גדולה ויתירה יותר מן המצוה עצמה, שהרי ההטבה היא רק הכנת המצוה והיא נעשית ע"י כהן בדוקא, משא"כ עצם המצוה שהיא ההדלקה הכשרה אף בזר²⁶⁷.

מפורסמת היא אימרתו הטהורה של הבעש"ט הק' על דברי המשנה (נגעים פ"ב מ"ה): "כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו", דכל החטאים ונגעי הנפש שהאדם רואה בחוץ אצל אחרים, הם באים כתוצאה מנגעי עצמו, כלומר שגם הוא נכשל בעבירות אלו או בכיוצא בהם, כי אילו היה הוא נקי וטהור מעון וכל מום לא נמצא בו, לא היה בא לידו ראיית חסרונותיהם של אחרים. רבינו היה מציין על כך את דברי התוספתא (שבועות פ"ג ה"ג): "רבי אלעזר בן מתיא אומר אין אדם מתחייב [לשמוע] אא"כ חטא, שנאמר נפש כי תחטא ושמעה, וכן היה ר' אלעזר בן מתיא אומר [הרואה עוברי עבירה] מתחייב לראות, הרואה עושי מצוה זכה לראות"²⁶⁸.

בלומדו פעם עם תלמידיו את השיעור במסכת פסחים, סיפר עובדא מהרה"ק רבי שלום מקאמינקא זי"ע שאכל אפיקומן אחר חצות, והצטדק, כי מפני שהאפיקומן הוא כנגד קרבן פסח, ובפסח כתיב כל בן נכר לא יאכל בו, לכן צריכים לשוב בתשובה טרם אכילתו, שאם אין עושין תשובה נכללים בגדר 'בן נכר' שאסור להם לאכול מהאפיקומן, וזו עבודה קשה שבמקדש היא, ועד שעושים תשובה כדבעי מאחרים זמן חצות, ואנוסים מיקרי. הפטיר רבינו: "עטס מיינטס אז ס'איז א געלעכטער? כ"ה ברש"י פסחים (כ"ח): "בן נכר מי שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים, ולא לכל התורה" (דלא תימא דמיירי ממומר דוקא, אלא אף במי שזר להקב"ה)²⁶⁹.

²⁶⁶. 'מנחת אהרן' בהקדמת המו"ל.

²⁶⁷. אדמו"ר מתולדות אברהם יצחק שליט"א בס' 'יהודה מחוקק' (עמ' ל"ד), בשם תלמיד רבינו הגה"ק רבי יודא'לע מדז'יקוב - ירושלים.

²⁶⁸. ועיי"ש במנחת ביכורים שמפרש הכוונה דהרואה עוברי עבירה חוב הוא לו, ומאידך הרואה עושי מצוה זכות היא לו. מכתבי הר"ר ישראל חיים אשרי שליט"א בשם הגרא"ל ווילנער.

²⁶⁹. 'שיח זקנים' (ח"א עמ' שני"ד) בשם הנ"ל.

בשורת 'בית יצחק' (תא"ח סי' י"ז) מובא בשם הרה"ק הרבי מלובלין זי"ע דהא דאמרי' בגמ' (ברכות י"ד): "אמר עולא כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו, א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כאילו הקריב עולה בלא מנחה וזבח בלא נסכים", היינו דוקא בקרא ק"ש ולא הניח תפילין כלל, אבל הקורא ק"ש אדעתא שיניח תפילין אח"כ, לית לן בה. גם להוראה זו מצא רבינו סימוכין בדברי הקדמונים, וכותב עליה בזה"ל²⁷⁰: "מצאתי ענין זה ב'אלפס זוטא' להרמ"ע מפאנו (ברכות דף י"ד), שמביא שם דברי הגמרא – אמר עולא כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו, אמר ר"י כאילו הקריב זבח בלא מנחה ובלא נסכים, כתב זי"ל, ונ"מ אם מנח תפילין לבתר הכי דקיי"ל מביא אדם זבחו היום ונסכיו מכאן ועד י' ימים והלכתא כר"י דיוצא בכה"ג יעו"ש וכו', וזה תריס גדול להמאחרים שיקדימו עכ"פ ק"ש בלי תפילין, ודבר ה' אמת בפי הקדוש מלובלין זצ"ל".

אריז"ל 1234567

על מה שנוהגים הצדיקים להאריך בנענועים עם ארבעת המינים בחג הסוכות, אמר שכן מבורר בדברי אחד מהראשונים שכל המאריך לנענע הרי זה משובח²⁷¹.

שמרה נפשי כי חסיד אני

כחסיד בכל מעשיו ומתנהג בחסידות, שימשו כל 'מעשה רב' מהנהגות הצדיקים, ולא כל שכן הדרכותיהם המאלפות כאור לנתיבתו להלכה ולמעשה. על כגון דא שח הרה"ק ר' איציקל מפשעווארסק זצ"ל ששמע מפי תלמיד רבינו, אודות השאלה במי ששתה כוס תה רותח, ושוהה זמן רב עם שתייתו, שדנו האחרונים אם יש לברך בכהאי גוונא בורא נפשות משום חשש הפסק, הכריע רבינו להלכה כפי השיטה הסוברת שיש לברך ברכה אחרונה, כשהוא מסתמך על מעשה רב שהתרחש אצל הרה"ק ר' מאיר מפרעמישלאן זי"ע, כשגדול אחד ביקר בהיכלו וכיבדוהו בכוס תה חם, ויהי ככלותו לשתות, מיאן לברך ברכה אחרונה. נענה אליו הרה"ק ר' מאיר' ואמר: "דאס גלעזל מאַנט די נאָך ברכה", עובדה זו שימשה אצלו בסיס להכרעה בין שיטות הפוסקים²⁷².

עכ"ז כאשר התנגש הדבר בהלכה אף בקוצו של יו"ד, לא שת לבו לעקל או להקל, ולא זו כמלא נימא מן ההלכה הפסוקה. אימרה נפוצה היתה בין חסידים על דברי המשנה באבות (פ"ו): "ומכשרתו להיות צדיק, חסיד ישר", משמע חסיד – ישר כמקשה אחת, להוציא את החסיד העקום או השוטה, הדרכה זו היתה נר לרגליו.

ומעשה היה שאירעה שאלה חמורה אודות שם הוי"ה, בס"ת עתיק יקר המציאות שנכתבה עוד ע"י הרה"ק ר' משה מפשעווארסק זי"ע בקדושה ובטהרה, ושהיתה מונחת בעיר פשעווארסק. נסע הרה"ק ר' איציקל מפשעווארסק זצ"ל במיוחד לטארנא לשאול חו"ד רבינו כדת מה לעשות. כשהגיע אל רבינו, כיבדו לסעוד עמו. לאחר מכן שטח את השאלה בפני רבינו, ומשהכיר בהבעת פניו כי דעתו נוטה להחמיר שצריכין לקדור השם, גילה את אזניו שספר תורה מיחוס הוא, מעשה ירי הרה"ק ר' משה סופר מפשעווארסק זי"ע, ברצותו לרמוז לרבינו

270. שו"ת אמרי יושר החדש (סי' כ"ט). ועיין עוד בס' טל תורה (ברכות י"ד) ובאמרי יושר החדש (סי' ד').

271. מכתבי הרה"ק ישראל חיים אשרי שליט"א בשם הגרא"ל ווילנער.

272. 'שיח יצחק' (עמ' קמ"א).

שיחוס ויעמול היטב לבקש צד היתר. נשתנתה צורתו של רבינו שנעמד על רגליו וגער: "וואס הייסט ר' משה סופר ווען ס'האנדעלט זיך אין כבוד שמים?"²⁷³.

באחת מתשובותיו (ח"ב סי' קל"ט) נשאל אודות מנהג שנשתרש אצל העולם לשרבב תיבות שונות בלהטם ובהשתפך נפשם בתפילת שמו"ע או ברכות ק"ש, כגון 'רבונא דעלמא כוליה', או 'הייליגע באשעפער', וכדומה, אם הוי הפסק בתפילה. רבינו אינו חוסך את שבט פיו וביקורתו, ומתריע: "ודאי אין לעשות כן, אף ששמענו מגדולי עולם שעשו כן, לא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול, ויבנה במה לעצמו". אלא שעכ"ז לא הרחיק לכת בנידון זה, ופסק דמכל מקום בדיעבד אינו נחשב להפסק, וכדבריו: "לפענ"ד בדיעבד כשאמר כן לא הוי הפסק, ואין צריך לחזור לראש, כיון שיש לדברים אלו שייכות לתפלה".

יפה שיחתן של עבדי אבות

רבינו היה רגיל לספר ולשנן לתלמידיו סיפורי צדיקים אמיתיים ממקורות מוסמכים אודות מרן אור שבעת הימים הבעש"ט הק' ותלמידיו, ולא היה מספר 'סיפורי מעשיות' בעלמא, אלא אותם המקובלים אצלו כמהימנים איש מפי איש²⁷⁴. מחזה מרהיב היה לראות את רבינו בהיותו מטעים בדייקנות את הסיפורים כתורה שלימה בדחילו ורחימו, ומדייק בכל תיבה היוצאת מפיו כמונה מרגליות ממש, כשכל המסובים באותה התוועדות שותים ובולעים בצמא את דבריו²⁷⁵, תכליתם של סיפורים אלו, לא היו לשם סיפור גרידא, אלא בכדי ללמוד מהם לקח טוב ומוסר השכל, ולכן לא סופרו על ידו סיפורים אלא כאלו שיש מה ללמוד מהם²⁷⁶.

בהיותו מיסב עם התלמידים, סיפר להם תחת אחד השיחים כי הבעש"ט הק' קיבל פעם הזמנה מחכמי הקלויז בבראדי, להופיע בפני חברי בית הדין דשם ולהסביר את שיטתו החדשה. אל נסיעה זו התלווה תלמידו הרה"ק רבי זאב וואלף מקיעעס זצ"ל. היה זה בתקופת ימי החורף, ובדרך נסיעתם עברו ביער עבות שהיה מכוסה בשלג וכפור. בהגיע יום ט"ו בשבט, והבעש"ט עושה את דרכו ביער, חפץ הבעש"ט הק' בפרי חדש לברך עליו 'שהחיינו' כנהוג, אך בצקלונו לא היה מאומה, ועצי היער המושלגים לא נשאו פירות, ניגש הבעש"ט אל אחד האילנות, ואמר: 'זידע כל פעול כי אתה פעלתו, ויבין כל יצור כי אתה יצרתו', ובתוס תפילה חרישית, הוציא האילן תמרים, והבעש"ט בירך עליהם שהחיינו. התלמיד רבי זאב וואלף שהיה עד למופת פלא זה, חשב בלבו שזו הזדמנות נפלאה להוכיח קבל עם ועדה בבראדי, אודות

²⁷³. "שיח זקנים" (ח"א עמ' שמ"ו).

²⁷⁴. 'קול יעקב' (עמ' קס"ד). מענין לענין יצויין, כי רבינו היה בקי אף בתולדות הצדיקים ובתאריכי לידתם ופטירתם, וב'מכתבים' שבראש ספר 'לקוטי חדושי הרמ"ל' (הערה ק), מביא דין ודברים אודות מכתב מסויים מהרה"ק רמ"ל מסאסוב אל הרה"ק ר' מנחם מנדל מקאסוב, שיצאו עליו עוררין, ובסיום דבריו מביא את הוכחת והכרעת רבינו - אב"ד בוטשאטש - כי המכתב מזויף הוא. יען וע"פ המקובל בידו מאבותיו, אין הדבר עומד במבחן השנים.

²⁷⁵. 'דאס אידישע ליכט' (תשי"ב, גליון 344).

²⁷⁶. "שיח זקנים" (ח"א עמ' שני"ד) בשם הגרא"ל ווילנער.

גדלותו של הבעש"ט, ולפיכך אסף מן התמרים הנ"ל והניחם בקופסא, על מנת להראותם לחכמי הקלויז בבראדי, כי באותה תקופה בשנה לא היו תמרים לחים בנמצא, ועל ידי כן יווכחו כולם כי הבעש"ט הוא איש אלקים קדוש. מה רבה היתה תדהמתו כשהגיעו לשערי בית הדין בבראדי, ופתח את הקופסא שהיתה מלאה... מים. ברוב בהלה שאל את רבו הבעש"ט הק' לפשר הדבר, והוא ענה: "בבית דין אין מנצחים על ידי אותות ומופתים, וגם בשמים אין רוצים בכך, ישנם דרכים אחרים להוכיח את צדקת דרכנו".

למשמע הדברים, שאלו התלמידים את רבינו, אם כן באיזה דרך הוכיח הבעש"ט את שיטתו, ורבינו ענה ע"פ מעשה שהיה עם הגה"ק רבי הירש מטשארטקוב זצ"ל, אביהם של האחים הקדושים הגה"ק הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג, והגה"ק רבי פנחס בעל ההפלאה.

וכה סיפר להם: רבי הערשל מטשארטקוב היה ממארי חושבנא, כל לילה בטרם עלה על יצועו, עבר בפרוטרוט על כל מעשיו שעשה במשך היום, וכן על כל פסקיו שפסק, פן ואולי שגה בהם קלות או חמורות. לילה אחת בערכו את חשבון נפשו, התבונן בפסק דין שפסק, ונזכר שישנה תוספת מפורשת במסכת נדה, אשר משם יוצא מפורש להלכה להיפך ממה שפסק. החל רבי הערשל לדאוג מפחד, שעל ידו ובסיבתו נכשל השואל באיסור כרת ח"ו. והתחיל לפשפש במעשיו מה גרם לו לבוא לידי מכשול זה, ומיד הגיע למסקנה נחרצת, כי היותו ובעיירה השכנה מתגורר הבעש"ט שהתחיל לנהוג בדרך חדשה, והוא לא רדף אותו כדבעי וכמשפט, לכן הגיע לידי מכשול כה חמור, אך מכיון שא"א לדונו אלא בפניו, החליט לנסוע לעירו של הבעש"ט לתהות על קנקנו מקרוב ולמחות בו מנה אחת אפיים, אם יהא בכך צורך.

כשהגיע לשם היה זה בהיות הבוקר לפני תפילת שחרית, וראה כיצד שתי נשים עגונות עומדות לפני הבעש"ט בלב נשבר, ומתחננות על נפשן שירחם עליהן וישיען מצרתן. הבעש"ט הלך להכין עצמו בהכנות לתפילה, וכשגמר ויצא מביהכ"ס ונטל ידיו, פנה אליהן ואמר לכל אחת מהן היכן בעלה נמצא.

רבי הערשל שעמד בפני החדר והיה עד נוכח, התחיל חושב מחשבות, וכי יתכן שישגי רוח הקודש במקום שאינו נקי... ומיד הסתובב לעברו הבעש"ט, ואמר לו: "רבי הערשלע טשארטקובער, אל תדאג, לא טעית בשום פסק, הבא נא אלי גמרא מסכת נדה", והוא הגישה לו, והבעש"ט נתיישב ולמד עמו בצוותא את כל הסוגיא עם התוספות, והוכיח לו כי דברי התוס' עולים כהוגן בקנה אחד עם פסק הדין שפסק, ויפה הורה. נענה רבי הערשל ואמר: "איננו מתפעלים מאותות ומופתים, משום שהם יכולים לבוא גם מצד הסטרא אחרא, אבל הפשט שלימדתני בתוספות הוא תורת אמת, ואין כח בידי הסט"א לכוון לאמיתתה של תורה", וסיים: "שלום עליך רבי ומורי", ומאז קיבלו לרבו.

אח"כ שאל רבי הערשל את הבעש"ט, איך יתכן שלאחר שיצא ממקום שאינו נקי, אמר דברים ברוח הקודש. והבעש"ט ענה: "ידעתי כי בעליהן נמצאים במקומות מתועבים, לכן בזמן שאני יכול להרהר בדברי תורה, איני מסתכל במקומות כאלו, אך במקומות שאי אפשר להרהר בהם בדברי תורה, אז הסתכלתי ומצאתים". וסיים על כך רבינו: "הרי לנו, שהבעש"ט שיכנע את מתנגדיו לא באמצעות מופתים, אלא ע"י לימוד פשט לאמיתתה של תורה"²⁷⁷.

277. 'קול יעקב' (שם).

פעם היסב רבינו ב'אסיפה' כלשהי עם בעלי בתים אנשי מעשה, והמתינו ליושב ראש האסיפה שטרם הגיע, מכיון שהמסובים לא היו בני תורה, הציע רבינו שיספרו בינתיים עובדות וסיפורי צדיקים. התחיל אחד מן המסובים לספר, שכשבא הרה"ק בעל ה'תולדות יעקב יוסף' זי"ע בפעם הראשון אל רבו הבעש"ט הק', הוכיחו הבעש"ט בשבט פיו שכל התורה שלמד עד הנה, מכיון שהיתה עם פניות ויוהרא, הלכה להקליפות ולסט"א רח"ל, אבל מכאן ואילך וכו'.

פצה השני את פיו וסיפר, שפעם הגיע איכר פשוט ועם הארץ שהיה מגדל תרנגולים, אל הבעש"ט הק' על ר"ה, וכשראה את תלמידי הבעש"ט הקדושים מתפללים ברעש גדול ובכוונה עצומה, נתקנא בהם מאוד ונפשו חשקה לעשות גם הוא כמותם, אך למגינת לבו נבצר הדבר מאיתו כי לא היה יכול אפילו לקרוא בספר, ולכן התחיל לקרוא ולצעוק בקול גדול "קוקוריקו" "קוקוריקו" כדרך התרנגולים. לאחר התפלה נענה הבעש"ט ואמר, שקריאתו של אותו עם הארץ בתמימות בקעה רקיעים.

כשמוע רבינו אגדות אלו, מהן עולה הזלזול בתורת בעל ה'תולדות יעקב יוסף', הפסיקם בגערה: "אזוי! תורה גייט צו די קליפות אונד קוקוריקו איז בוקע רקיעים ח"ו..."²⁷⁸.

אורייתא

אורייתא 1234567

278. מפי הג"ר שמעון הירשלער שליט"א - לונדון, בשם הרה"ג ר' גדלי' שארר זצ"ל - ר"מ דביהמ"ד עליון. מענין לענין, ע"י להלן פ"ח - זבתקוממין אתקוטט' אודות דרך הבעש"ט בקירוב רחוקים.